

Balkanlarda Bacıyân Evkafı*

Vedat Turgut*

(ORCID ID: 0000-0001-7552-4704)

Makale Gönderim Tarihi

13.04.2020

Makale Kabul Tarihi

12.06.2020

Özet

Devlet-i Âliyye'nin kuruluşunda hizmeti geçen gruplar, Baba İlyas'ın torunlarından Aşık Paşazâde tarafından dört grup halinde sunulmuş, bunların birbirleriyle girift bir yapıda oldukları da sonraki çalışmalarla ortaya konulmuştur. Toplumsal yapının bel kemiğini/ruhunu oluşturan "ahilik" kültürü içerisinde kadınların çok önemli bir yeri bulunuyordu. Toplumun lider karakterli kadınları, "ana", "bacı" gibi sıfatlarla anıldılar. İktidarın belirlenmesi ve değişiminde kadınların hangi kandan geldikleri de oldukça belirleyiciydi. Fütüvvet ruhunun İslam dünyasında peygamber döneminden itibaren gençler arasında yerleştirilmeye başlandığı bilinir. Fakat XIII. yüzyıl İslam Dünyası'nın içinde bulunduğu durum, bu ruhun yeniden inkişafının ne şekilde ve kimler tarafından gerçekleştirildiğinin fazlasıyla merak edilmesini sağlamıştır. Türk-İslam toplumunda her dönemde "Bacı"lar, çok önemli toplumsal roller üstlendiler. Hacı Bektaş Velî'nin el verdiği Fatma Bacı'nın Ahi Evren'in hanımı ve Evhadüddin Kirmanî'nin kızı olduğu yönündeki hâkim görüşün aksine, Hacı Bektaş Velî ile çok daha yakın ilişki içerisinde olan bir başka Fatma Bacı, bu çalışma vesilesiyle tanıtılmış ve Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyetinin tesisinde hizmeti geçen Osmanlı kadınları, kurdukları vakıflar vasıtasıyla bu çalışmanın konusunu teşkil etmişlerdir. Çaldıran Savaşı'nda esir olarak ele geçirilen Şah İsmail'in "Bihruze/Behruze" adındaki hatununun da Selanik'te tesis ettiği vakıf ile "bacıyan" arasındaki en dikkat çekici sima olarak tebarüz ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şah İsmail, Bacıyan, Hacı Bektaş Velî, Fatma Bacı, kadın.

---

* Bu makale, daha önce tarafımdan yayımlanan kitap içerisinde bulunan bir bölümün gözden geçirilmiş halidir. Bkz. *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Kurulan Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016, s. 223-260.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, vedat.turgut@bilecik.edu.tr.

Bacıyân Foundations in the Balkans

Abstract

The groups that served in the establishment of Devlet-i Âliyye were presented in four groups by Aşık Paşazâde, one of the grandchildren of Baba İlyas, and it was demonstrated that these were in an intricate structure with each other. Women had a very important place in the culture of "ahi" that formed the backbone / spirit of the social structure. The leading character women of the society were remembered with adjectives such as "ana" and "bacı". In the determination and change of power, the blood from which women came was also decisive. It is known that the spirit of Futuwat began to be placed among the youth in the Islamic world since the time of the prophet. However, the situation of the Islamic World of the XIII. century made it possible to wonder how and by whom the reconstruction of this soul was realized. In the Turkish-Islamic society, people called "Bacı" played important social roles in every period. Contrary to the dominant view that Fatma Bacı, who was lend handed by Hacı Bektaş Veli, is the wife of Ahi Evren and the daughter of Evhadüddin Kiramanî, another Fatma Bacı was introduced through the study and the Ottoman women who served in the establishment of the Ottoman domination in the Balkans constituted the subject of this study through the foundations they established. It is seen that Shah Ismail's wife named "Bihruze / Behruze", who was seized as a prisoner in the Battle of Çaldıran, also appeared as the most remarkable face between "Bacıyan" thanks to the foundation established in Thessaloniki.

Keywords: Shah Ismail, Bacıyan, Hacı Bektaş Velî, Fatma Bacı, Woman.

Giriş

Aşıkpaşazâde tarafından devletin dört temel direği olarak adlandırılan "Gaziyan-ı Rum", "Abdalân-ı Rum", "Ahiyan-ı Rum" ve "Bacıyan-ı Rum" grupları üzerinde pek çok araştırma yapılmış, bunlardan sonuncusunun gerçekten var olup-olmadıkları bir muamma olarak addedilmiştir¹. Böyle bir teşkilatın var olmadığı yönündeki düşüncelerin, yapılan araştırmaların kadınların gerektiğinde savaştan

¹ Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Haz. N. Öztürk), İstanbul 2013, s. 323-324; *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*, (Yay. Haz. H. Duran-D. Gümüşoğlu), Ankara 2010, s. 213vd.

bir sosyal, siyasi ve askeri birlik oluşturup-oluşturmadığı konusu üzerinde durmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Tarihi kaynaklarda Anadolu'da "ahilik" adıyla anılan teşkilat bünyesinde genç erkek ve hatunların sosyal siyasette ve iktisadî hayatın idamesinde çok önemli vazifeler üstlendikleri belirtilir. Mikail Bayram, Evhadüddin Kirmanî adına kaleme alınan menâkıbtan hareketle Hacı Bektaş Velî'nin el verdiği "bacı"nın Ahi Evren'in eşi ve Evhadüddin'in kızı olan Fatma Bacı olduğunu belirtir². İslam dünyasında ve özellikle Anadolu'da Fatma Bacı gibi pek çok "bacı"nın XIII. yüzyılda ve öncesinde de var olduğu muhakkaktır. Bununla beraber, Hacı Bektaş Velî'nin el verdiği Fatma Bacı'nın kim olduğu meselesi, Bektaşîyye'yi teşkilatlandıran kişi olması hasebiyle oldukça önemlidir. Ahi Evren'in hanımı ve Evhadüddin Kirmanî'nin kızı olan Fatma Bacı'dan başka, Hacı Bektaş Velî'den el almış olması kuvvetle muhtemel olan bir başka Fatma Hatun daha bulunmaktadır. Hacı Bektaş Velî gibi Horasan'dan Anadolu'ya gelen ve Kalenderîyye'yi teşkilatlandırdığı belirtilen Cemalüddin Musa'nın (Savî), Zile'de medfûn olduğunu gösteren vakıf kaydı bu bağlamda oldukça önemlidir. Onun kurduğu tarikatın meşrebi kalenderîlik olarak tanımlanabilirse de gerçekte adının "Bayezidîyye" olduğu bu vakıf belgesinden anlaşılır. Cemalüddin Musa Paşa, Zile'de vefat ettikten sonra tarihî kaynaklarda Cemalüddin Zilî olarak anılmıştır. Karaca Ahmed'in ve babası Rumtaş Paşa'nın da mürşidi olan Cemalüddin Musa³'nın en önemli müridi şüphesiz ki Şeyh Osman-ı Velî'nin oğlu Alaüddin Ali el-Mücerred'dir⁴. Araştırmalar her ne kadar Cemalüddin Musa ile Şeyh Osman'ın aralarının sonradan açıldığını göstermiş olsa da bu vakıf belgesi, iddiaların tam tersini ortaya koyar⁵. Abdülkadir-i Geylanî'nin Şeyh Abdülaziz Sincarî adındaki oğlundan torunu olduğunu düşündüğümüz

² Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı)*, İstanbul 2016, s. 11vd.

³ *Karaca Ahmed Sultan Menâkıbnâmesi*: (Haz. D. Gümüşoğlu), İstanbul 2013, s. 33vd.; Hüseyin Özcan-C. Sezen Gönenç, "Yazılı ve Sözlü ortamlardaki Karaca Ahmet Sultan Menkabelerinin Karşılaştırılması", *Turkish Studies*, 10/4, (2015), s. 717-746.

⁴ VGMA, D. 1966, s. 1-4/1-4.

⁵ A. Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 2010, s. 37-31vd.; Tahsin Yazıcı, "Cemâleddin-i Sâvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VII, s. 313-314; Yazıcı, "Haydar, Kutbüddin", *DİA*, 1998, XVII, s. 24-25.

Şeyh Osman-ı Velî, Ahi Evren'in de amcası olmalıdır. Dolayısıyla Ali el-Mücerred ile Ahi Evren amca çocuklarıdır. Ali el-Mücerred'in Muinüddin Halil adında bir oğlu ile Fatma Hatun adında iki çocuğu olmuş, bunlardan Fatma Hatun Tokat'a bağlı Zile'de Muinüddin Halil'in oğlu Şeyh Edhem adına kurulan Bayezidîyye Hanikâhı'na kocası Bedevizâde Şemsüddin Ahmed ile beraber Kızköy'ün yarı hissesini vakfetmiştir. Köyün diğer hissesi Ahi Evren'in Tokat'taki zaviyesine vakıftır⁶. Kalenderîyye'yi kuran Cemalüddin Musa ile Haydarîyye'yi kuran Kutbüddin Haydar ya aynı kişidir, ya da birbirleriyle çok yakın ilişki içerisindeyler. Bu durumda Hacı Bektaş Velî ile beraber Horasan'dan Anadolu'ya gelen Cemalüddin Musa arasında çok daha yakın bir ilişki olduğunu düşünmek mümkündür. Velayetnâme'de Hacı Bektaş Velî ile Ahmed Yesevî'nin nefes evladı olan "Haydar" arasında geçen rivâyetler bu yakınlığın bir işaretidir. Hacı Bektaş Velî'nin Ahi Evren ile de çok yakın ilişki içerisinde olduğu yine aynı kaynaktan anlaşılır⁷. Kaynaklardaki anlatılar, Hacı Bektaş Velî'nin el verdiği Fatma Bacı'nın Bayezidîyye Hanikâhı'na vakıflar tahsis eden Fatma Hatun bint-i Ali el-Mücerred bin Şeyh Osman-ı Velî olduğunu düşündürür. Zile'de Abdal Musa adına bir makamın bulunması da bu düşüncüyü kuvvetlendirir. Osmanlıların "Murad" ve "Bayezid" isimlerini sıklıkla kullanmaları, Fetret Devri'nde Amasya-Tokat havâlisinde adeta yeniden doğmaları, Bayezidîyye Tarikatı yani "Üveysilik" ile olan tarihsel bağlarıyla ilgilidir. Murad Hüdâvendigâr, Bayezidîyye'nin bir kolu durumundaki Bektaşîyye'nin temsilcilerinden Ahi Musa adına Malkara'da geniş vakıflar kurarken, Yeniçeri Ocağı'nın kurulması aşamasında da "ahi" ve "bacı"lardan büyük destek görmüştür⁸.

Aşıkpaşazâde'nin anlatımı üzerinde durulduğunda, Hacı Bektaş Veli tarafından Fatma Bacı/Hatun Ana'ya "el verilmesi" hadisesinden sonra, "el alan" bu hatunun nasıl bir hareket tarzı benimmediği hususu daha önemlidir. Fatma Bacı, bu hadiseden sonra Abdal Musa'nın postuna oturacağı bir zaviye bina ettirmiştir. Buradan hareketle "bacıyân-ı rum"un sosyal siyasette rol oynayan, dini duyguları haiz ve vakıf

⁶ VGMA, D. 1966, s. 2/3; TADB. TTD. EV. 583, v. 49b-52a.

⁷ *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*, s. 221vd.

⁸ Bu konu hakkında tafsilatlı bir makale hazırlanmış olup, "Cemâlüddin Musa Sâvi/Zilî ve Şeyh Osman-ı Velî ile Ahfadına Dair Vakfiyeler ve Düşündükleri (Vahdet-i Tarikat)" başlığı altında yayınlanacaktır.

kuracak kadar varlıklı olan” tüm kadınları kapsayabileceği düşünülebilir. Burada kadınların illa ki “bacı” ünvanını taşımaları da gerekli değildir. Dolayısıyla “hatun”, “sultan” ve “kadın” ünvanını taşıyan vâkıfların da “Bacıyân-ı Rum” içinde değerlendirilmesi şaşırtıcı bulunmamalıdır. Kadınlar tarafından kurulan vakıflar başlığı altında 15 tanesi Osmanlı hanedanına mensûb olan 40’ın üzerinde vakıf incelemeye alınmıştır⁹.

1. Bihrûze: Şah İsmail’in Hatunu¹⁰

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran Savaşı’nın önemli tartışma konularından birini teşkil eden Şah İsmail’in eşi Taclı Begüm’ün Osmanlıların eline esir düşüp düşmediği meselesi üzerinde müstakil araştırmaların yapıldığı bir konu olmuştur. Bu konuda Safevi ve Osmanlı kaynaklarından hareketle “Şah İsmail’in eşi Taclı Begüm” adında bir makale yazan Tufan Gündüz’e göre, Osmanlı tarihçileri doğuda büyük bir tehlike arz eden ve şeyhliğinin yanında şahlık iddiasında bulunan Şah İsmail’in kendi ülkesinin namusunu korumak şöyle dursun, kendi namusunu dahi koruyamadığının altını çizmek için Taclı Begüm’ün esir alınışını önemseyerek işlemişlerdir¹¹.

Çaldıran Savaşı’ndan sonra Şah İsmail’in haremî Osmanlıların eline geçmiş, haremî en önemli üyesi Taclı Begüm’ün savaştan sonraki akıbetinin ne olduğu tartışmaları Gündüz’ün çalışmasında net olarak ortaya konmuştur¹². Savaşı kaybettikten sonra Çaldıran’dan ayrılan Şah, Tebriz’de Taclı Hanım’ı aratmış ve bir iki gün sonra tevâfuken Taclı

⁹ Ayrıca bkz. *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Kurulan Osmanlı Vakıfları*, s. 223-260.

¹⁰ Şah İsmail’in hatunu hakkındaki bu kısmın genişletilmiş hali için bkz. Vedat Turgut, “Şah İsmail’in Hatunu”, *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, S. 39, (Bahar-2016), s. 27-35. Ayrıca bkz. Turgut, “Şah İsmail’in Çaldıran Savaşı’nda Esir Edilen Hatunu”, *Beyaz Tarih*, 27.03.2018.

¹¹ Selanikî’nin naklettiğine göre, 1568’de Tahmasb’in elçisi olarak Edirne’ye gelen Şah Kulu’nun, kendisini karşılamaya gelen Osmanlı askerleri için “*vallahi bu askerlerin süsü ve gösterişi tıpkı düğün alayı gibi*” demesi üzerine Candaroğlu Kızıl Ahmed’in oğlu Rumili Beylerbeyi Şemsi Ahmet Paşa “*evet Çaldıran’dan gelin getiren bu alaydır*” diye cevap vermişti (Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî*, I, s. 70). Ayrıca bkz. Tufan Gündüz, “Şah İsmail’in Eşi Taclı Begüm”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, Ankara 2009, s. 223.

¹² Tufan Gündüz, “Şah İsmail’in Eşi Taclı Begüm”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, Ankara 2009, s. 223.

Hanım bulunarak Şah'ın yanına getirilmiştir¹³. Bununla beraber biraz sonra ele alınacak olan Yavuz Sultan Selim'in mektubundan hatunun en azından iki-üç hafta Osmanlıların elinde esir kalmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Osmanlı kronikleri ise, Taclı Hanım'ın savaş meydanında olduğunu ve onunla beraber Şah İsmail'in hatunlarının Osmanlı askerleri tarafından esir edildiğini kaydeder¹⁴. Celalzâde, Çaldıran Savaşı'nda sadece Taclı Hanım'ın değil çok sayıda kadının ele geçirildiğini belirtir¹⁵. Anonim Tevârih ise, Şah İsmail'in eşlerini savaş meydanında bırakarak kaçtığını soyledikten sonra, ismini vermediği eşlerinden birinin Osmanlıların eline geçtiğini nakleder¹⁶.

Şah İsmail'in ismi verilmeyen bir hatununun esareti konusunda hemfikir olan Osmanlı kronikleri, onun akıbeti hususunda birbirinden farklı bilgiler nakleder. Celalzâde, hatunun yakalanıp Sultan Selim'in huzuruna getirildiğini, bu sırada huzurda bulunan Kazasker Tacizâde Cafer Çelebi'ye verildiğini ve hatunun Anadolu vilayetlerinde yerleşip kaldığını söyler¹⁷. Haydar Çelebi Ruznâmesi'nde Çaldıran savaşında ele geçirilen esirlerin muayenesi esnasında, altın sırmalı elbiseler giymiş olan bir kadının yakalandığını ve tahkikat neticesinde bu kişinin Şah İsmail'in karısı olduğunun anlaşılacak Cafer Çelebi'ye verildiğini nakleder¹⁸. Lütfî Paşa da bu konuda aynı şeyi söyler¹⁹. Zaim Mir Mehmed Katibi'ye göre ise, Tacizâde Cafer Çelebi kendisine emanet edilmiş olan hanımı nikâhına aldığı için Sultan Selim'in hışmına uğramıştır²⁰. Diğer yandan Celazâde ve Mustafa Âli, hatunun yakalanışı ve akıbeti hakkında Tacizâde ile ilişkilendirilen hikâyeden farklı olarak Mesih Paşazâde tarafından yakalandıktan sonra savaş gecesi Mesih

¹³ Gündüz, "Şah İsmail'in Eşi...", s. 224-230.

¹⁴ Selahaddin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 58 vd.

¹⁵ Celalzâde Mustafa, *Selimnâme*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 381.

¹⁶ Tevârih-i Âl-i Osman-Giese Neşri, (Çev. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 136.

¹⁷ Celalzâde Mustafa, *Selimnâme*, s. 381; Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 61.

¹⁸ Haydar Celebi, *Rûznâme*, (Haz. Yavuz Senemoğlu), İstanbul, s. 77.

¹⁹ Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Çev. Kayhan Atik), Ankara, 2001, s. 218.

²⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 62; Gelibolulu Mustafa Ali, *Kühû'l-Ahbâr*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Kayseri 1997, s. 1120; Taşköprüzâde, *Eş-Şakâyiku'n-Numâniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*, "Osmanlı Bilginleri", (Trc. Muharrem Tan), İstanbul 2007, s. 252.

Paşazâde'nin misafiri olduğunu, ertesi gün onun izniyle serbest kalıp hızlı bir şekilde Hoy'a ulaştığını belirtir. Gündüz'ün tesbitine göre bu hikâyeye, Safevî kaynaklarında belirtilenlerle örtüşür²¹. Münecimbaşı, savaşta ele geçirilen kadınlardan bahsederken, Şah İsmail'in Bihrûze adlı eşinin esir edildiğini bildirir²². Kendi döneminde Taclı Hanım'ın yakalandığına dair meşhur bir hikâyeye bulunduğunu, ancak bunun asılsız olduğunu söyleyen Münecimbaşı'nın bu konudaki en doğru bilgiyi verdiği arşiv belgelerindeki vakıf kaydından anlaşılır. O, bu konuda Hoca Sadeddin Efendi'nin verdiği bilgilerin muteber olduğuna dikkat çekerek, ondan ayrıntılı bir alıntı yapmıştır. Hoca Sadeddin Efendi, Osmanlı ordusunda bulunan babası Hasan Can ile Safevi ordusunda yer alan dedesi İsfahanlı Hafız Muhammed'den dinlediği olayları birleştirir. Dedesinden dinlediğine göre, Şah İsmail'in savaş meydanını terk etmesinden sonra Hafız İsfahanî, yoldaşlarıyla Çaldıran'dan ayrılmış, Tebriz yakınlarında rastladıkları Kızılbaşlardan Taclı Hanım'dan haber alınamadığını, Helvacıoğlu Huseyin Bey'den hatunu aramakla görevlendirildiğini duymuş, Tebriz'de gizlendikleri sırada Taclı Hanım'ın Şah'a ulaştığı haberini almıştır. Babasından dinlediğine göre ise, Taclı Hanım, savaşın en kızgın zamanında Mesih Paşazâde'nin eline geçmiş, yanında bulunan "Lâl-i Büğrek" diye bilinen mücevheriyle beraber diğer değerli ziynetlerini verip azad olmak için yalvarınca Mesih Paşazâde, onun durumuna acıyarak serbest bırakmıştır²³. Taclı Hanım'ın mücevherleri hususu Osmanlı arşiv vesikalarınca da doğrulanmıştır²⁴. Hoca Sadeddin, hatunun Tacizâde'ye nikahlandığı meselesini tekrarlayarak, Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'e hatunun serbest bırakılması için elçiler gönderdiğini de nakleder. Bunu belirtirken, hatunun Taclı Begüm olmasa da onun kadar beğenip hürmet ettiği biri olduğunu açıkça beyan eder²⁵.

²¹Gündüz, "Şah İsmail'in Eşi...", s. 229.

²²Münecimbaşı Ahmed Dede, *Münecimbaşı Tarihi-Sahaifü'l-Ahbar fi Vekâyiü'l-Asar*, II, (Trc. İsmail Erünsal), İstanbul, s. 165-166.

²³Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, IV, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1979, s. 211 vd.

²⁴Uzunçarşılı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taclı Hanım'ın Mücevherâtı", *Belleten*, XXIII, S. 92, Ankara 1959, s. 613.

²⁵Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, IV, s. 230.

Osmanlı arşivlerinde bulunan bir kayıt, Hoca Sadeddin ve Müneccimbaşı'nın söylemlerini doğrular. Selanik Evkâf Defteri'ndeki "Vakf-ı dekâkin-i han-ı hatun-ı Şah İsmail" başlığı altında tesbit edilen bir kayıt, savaşta gerçekten Şah İsmail'in hatununun ele geçirildiğini doğrulamakta ve onun bundan sonra Osmanlı topraklarında kaldığını, ancak sanıldığı gibi Anadolu'da değil, Rumeli'de bulunduğunu göstermektedir. Tesbit edilen vakıf kaydına göre beş adet han dükkânı ve iki bab değirmenin ismi belirtilmeyen bu hatun tarafından vakfedildiği anlaşılmaktadır²⁶. Vakıf kaydında hatunun isminin verilmemiş olması bizi, Selanik doğumlu olan Müneccimbaşı'nın söylemlerinin şüphesiz doğru olduğunu kabule zorlar. Onun Tacizâde Cafer Çelebi ile kısa süren bir evlilik yaşadığına ilişkin verilen bilgilerin yanlış olmasını düşündürecek hiçbir şey yoktur. Aksine Hoca Sadeddin, İbrahim Paşa vasıtasıyla Sultan Süleyman'ın bu konuda babasının maksudını anlamayarak Hasan Can'a birkaç soru sorduğunu belirtmesi, bu evliliğin herkesin malumu olduğunu kesin olarak göstermektedir. Müneccimbaşı'nın da dediği üzere Hoca Sadeddin, bu konudaki en muteber isimdir. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'ndan iki hafta sonra, Venedik Dükası'na gönderdiği bir mektupta, Şah İsmail'e tâbi şehirleri teslim aldığını ve onun iki hatununu da bırakıp savaş meydanından kaçtığını belirtmesi, hem arşiv kaydını hem de Hoca Sadeddin ile Müneccimbaşı'nın kayıtlarını doğrular²⁷.

2. Hânzâde Sultan el-meşhûre Hançerli bint-i Sultan Mehmed Evkafı

Fatih Sultan Mehmed'in "Hançerli" lâkabıyla meşhur olan Hanzâde Sultan adında bir kızı olduğu anlaşılmaktadır. Uluçay, Hanzâde Sultan'ın Bayezid'in kızı Selçuk Hatun'ın kızı Hatice Hatun'dan olan torunu olduğunu belirtmekte, Hançerli "Fatma" Sultan olarak bilinen birinin ise, Bayezid Han'ın oğlu Şehzâde Mahmud'un kızı olduğunu yazmaktadır²⁸. Sultan Mehmed'in kızı olan Hanzâde Sultan, İstanbul'daki hayrâtı için Vize'ye bağlı iki köyde meskûn olan 29 neferi Müslüman ve 172 neferi gebran olmak üzere toplam 201 neferden

²⁶ TADB. TTD. EV. 553, v. 71a.

²⁷ *I Diarii di Marino Sanuto*, Vol. 19, Venezia 1887, s. 317-318.

²⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011, s. 47, 52. Vakfiye için bkz. VGMA, D. 584, s. 148/75.

toplanan 24.968 akçeyi vakfetmiştir. Bunlardan Alodor Köyü'nde 109 hane ve 36 haymaneden müteşekkil 145 nefer meskûn olarak kaydedilmiştir. Köyün hâsılı 10.902 akçedir²⁹. Yuvalu Köyü ve Kurulanlar Mezra'âsı'nda ise, 29 müslüman ve 27 gebrandan müteşekkil 56 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. Köyün hâsılı 14.066 akçedir³⁰.

3. Sofu Sultan Vakfı

II. Bayezid'in Nigar Hatun'dan doğan kızı olup, asıl adının *Fatma* olduğu bilinmektedir. Nigar Hatun'un kızı olduğu, 1509 (H. 915) yılında *Eşrefoğlu Türbesi'*ne yaptığı vakıftan anlaşılmakta olup, kendisi Güzelce Hasan Bey ile mezevvec idi. Şehzâde Korkud'un kardeşi olan Sofu Sultan'ın adı belirlenemeyen bir kızı bulunmakta olup, Bursa'da Şehzâde Ahmed Türbesi'nde medfûndur. Kızı Mesih Paşa'nın oğlu Ali Bey'in oğlu Ahmed Bey, oğlu Mehmed Çelebi ise, Alemşah³¹'in kızı ile evlendirilmiştir³². Bütün mülkünü hayır işlerine vakfeden Sofu Sultan'ın H. 907 ve 915 yıllarında iki vakfiye düzenlediği bilinmektedir. H. 915 tarihli vakfiye, Allah'a övgü ve peygambere salât ile başlamakta, dünyanın uykudaki bir hayal gibi olduğunu idrak eden vâkîfin Cevher Ağa'yı vekil yaparak annesi Nigar Hatun'un ruhu için tilâvet (her gün Kur'an'dan bir cüz) edilsin diye İznik'teki Şeyh Fazıl ve onun kâmil mürşidi olan Şeyh Abdi b. Eşref Zaviyesi'ne Borlu Kazası'na bağlı Tana ve Tarza köylerinin gelirini vakfetmesiyle devam etmektedir. Vakfiyede cüzhâna yevmi bir, kandil masrafına nim (yarım), câbisine bir, Şeyh Abdi'nin kızı olan mütevelliyeye nim dirhem verilmesinin şarta bağlandığı anlaşılmaktadır. Artan meblağın şeyhin ruhu için ve mübarek gecelerde zaviyeye gelip giden fukaraya taam pişirilmesine sarf olunacağı anlaşılmaktadır³³. Sofu Sultan, Bergos'a bağlı Kara Yahşi Köyü'nün gelirini İstanbul'daki hayrâtı için vakfetmiştir. Hayrabolu'ya ve daha sonra Bergoz'a bağlı olduğu görülen köyde 54 hane ve 13

²⁹ TADB. TTD. EV. 548, v: 50a-51b.

³⁰ TADB. TTD. EV. 548, v: 52b-53a.

³¹ II. Bayezid'in Gülruh Hatun'dan olan oğlu olup, Kamer Sultan'ın kardeşidir.

³² Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 49.

³³ VGMA, Defter: 581, Sayfa: 454, Sıra: 428.

mücerreden müteşekkil 67 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. Köyün hâsılı 9932 akçedir³⁴.

4. Kamerşâh Sultan bint-i Bayezid Han Vakfı

Kamer Sultan olarak da bilinen vâkîf, II. Bayezid'in Gülruh Kadın'dan doğan kızıdır. Bursa'da Gülruh Sultan Türbesi'nde gömülü olan Kamerşah Sultan, Alemşah'ın kardeşi olup, Davud Paşa oğlu Mustafa Bey ile evliydi³⁵. Kamerşah Sultan, Vetrine kasabasında bina ettirdiği imareti için bazı dükkanlar ile köylerden elde edilen gelirleri akar olarak vakfetmiştir. Dirne kasabasında hâsılı mukayyed olmayan 10 bab dükkan ve isimleri ile hâsılları aşağıda belirtilen köylerden elde edilen gelirlerin yevmi on akçesinin tevliyet, dokuz akçesinin nezaret, beş akçesinin hitabet, dört akçesinin imamet, dört akçesinin cibâyet, dört akçesinin şeyh (Doğan), üç akçesinin kitabet, iki akçesinin kâtib-i mesârif, üç akçesinin harc ve keyl, üç akçesinin aşçı, üç akçesinin iki nefer müezzin, bir akçesinin haraccı, iki akçesinin tevliyet-i zaviye, bir akçesinin ferrâş, bir akçesinin ma'i, bir akçesinin mum, bir akçesinin bağdadi, iki akçesinin peykari, bir akçesinin hayyati, bir akçesinin uncu ve iki akçesinin meremmetçi cihetlerine sarfolunmasını şart koşturmuştur. Vakfın mütevellisi utekâdan Mevlâna Mehmed Çelebi olup, vakıf köylerin satılarak zaviyede imaret kurulduğu ve misafir ile mücavir için ta'am olunması cihetine sarfolunduğu kaydedilmiştir³⁶. Kamerşah Sultan'ın Siroz'a bağlı yedi köyü vakfettiği anlaşılmaktadır. Aşağıda incelenen bu köylerde 28 neferi Müslüman ve 297 neferi gebran olmak üzere toplam 325 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, köylerden elde edilen toplam hâsıl 34.272 akçeyi bulmaktadır³⁷.

5. Selçuk Sultân Evkafı

Merzifon'da 1407 civarında doğduğu Sanılan Selçuk Sultan, Çelebi Mehmed'in Kumru Hatun'dan olan kızı olup, II. Murad'ın kız kardeşidir. Bursa'da 1485 yılında öldüğü bilinen büyük hala, kardeşi II. Murad'ın Candaroğlu İbrahim Bey'in kızı Hadice Halime Hatun ile evlendiği sırada berdel olarak İbrahim Bey ile evlendi. İbrahim Bey'in ölümünden sonra

³⁴ TADB. TTD. EV. 548, v: 125a-b.

³⁵ Uluçay, *Padışahların Kadınları ve Kızları*, s. 28.

³⁶ VGMA, D. 803, s. 221/271.

³⁷ TADB. TTD. EV. 577, v. 125b-126a.

Bursa'ya dönen Ulu Hala, Osmanlı umerasından Mahmud Bey ile evlendi. Şehzâde Bayezid ile Cem arasındaki taht mücadelesinde Cem'in elçisi olarak Şükrullah ve Molla İlyas ile beraber Bayezid'e giden fakat başarısız olan Selçuk Hatun, Bursa'ya döndükten sonra hastalanarak vefat etti ve Yeşil Türbe'ye defnedildi. Bursa'da bir camii ve imaret, Nilüfer Çayı üzerinde bir köprü ve Edirne'de Tophane Mescidi'ni yaptırmış ve bunlar için 1483'te bir vakfiye düzenlemiştir. Selçuk Sultan Drama'ya bağlı iki, Zihne'ye bağlı olarak da dört köyü vakfetmiştir. Vakfedilen toplam altı köyde 132 nefer Müslüman ve 664 nefer gebrandan müteşekkil 796 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, köylerden elde edilen hâsıl 97.963 akçeyi bulmaktadır³⁸.

6. Selçuk Hâtun bint-i Sultân Bayezid Hân

II. Bayezid'in kızı olan Selçuk Sultan, 1485 yılında Mustafa Paşa oğlu Mehmed Bey ile evlenmiş ve bu evlilikten Neslişah Hanım Sultan adında bir kızı olmuştur. H. 914 (M. 1508) yılında tanzim ettirdiği vakfiyeden de anlaşılacağı üzere Serez'de bir medrese yaptırmış ve emlakını buraya vakfetmiştir³⁹. Bundan başka, Bursa ve İstanbul'da bir mescid, Serez'de bir cami ve ribât yaptıran Selçuk Hatun, Medine'deki fakirlere de bazı vakıflarda bulunmuştur. Babasının camii avlusuna 1500-1505 yılları arasında türbesini yaptıran Selçuk Hatun, 1508 yılında ölmüş ve yaptırdığı türbesine gömülmüştür. Onun kızlarından biri Sadrazam Yunus Paşa ile evli olup, onun ölümünden sonra eski defterdârlardan Mehmed Çelebi ile evlendirilmiştir. Başka bir kızı ise Halil Paşa'nın oğlu ile evlidir⁴⁰. Selçuk Hatun, Siroz'da bina ettirdiği medresesi için Siroz'a bağlı dört köyden hâsıl olan toplam 45.330 akçeyi vakfettiği anlaşılmaktadır. Bu köylerde toplam 604 nefer gebran mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁴¹.

³⁸ TADB. TTD. EV. 577, v. 112b-113a; Selçuk Sultan'ın, Manyas'taki vakfının H. 888 tarihinde tescil ettirildiği anlaşılmakta olup, vakfiye için bkz. VGMA, Defter: 608/23, Sayfa: 341, Sıra: 286; Sultan Selçuk Hatun'un Anadolu'daki Evkafı hakkında geniş malûmat için bkz. VGMA, Defter: 608/2, Sayfa: 384, Sıra: 333.

³⁹ Medrese için vakfedilen akar bu çalışmada ele alınandan ibaret değildir. Sancak dahilinde ve haricinde pek çok akarın da vakfedildi görülmektedir.

⁴⁰ Uluçay, *Padışahların Kadınları ve Kızları*, s. 28.

⁴¹ TADB. TTD. EV. 577, v. 129a-b.

7. Ferruḫşâd Hâtun Vakfı

Sultan II. Bayezid'in eşi ve Kırım Sancakbeyi iken vefat eden (Şehzâde) Sultân Mehmed'in annesi olan Ferruḫşâd Hatun, oğlunun 1507 yılında Kefe'de vefat etmesi üzerine İstanbul'a getirildi ve kendisiyle dadısı, erkek kardeşi ve kızlarına maaş bağlandı. Ferruḫşâd Hatun'un vakfı için Silivri'ye bağlı Çiftlik nam-ı diğer Kalılı Ahmed Köyü'nü vakfedilmiştir. Vakfiyesinin tarihi H. 922 (M. 1516) tarihlidir⁴². Silivri'ye bağlı olan köyde 6 nefer Müslüman ile 22 nefer gebrandan müteşekkil 28 nefer meskûn olarak kaydedilmiş olup, köyün hâsılı 9305 akçedir⁴³.

8. Ayşe Hafsa Sultan Evkafı

Yavuz Sultan Selim'in Kırımlı eşi ve Kanunî Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Elli altı yaşında (H. 940/M. 1534) vefat ettiği bilinmekte, buradan da 1478-1479 yıllarında doğmuş olduğu sonucuna varılmaktadır. Belgelerde adının Ayşe Hafsa binti Abdü'l-Muîn olarak geçen Hafsa Sultan'ın Sultan Selim Camii dış avlusundaki yıkık türbesi baba adının da *Abdü'l-Hay* ve *Abdu'r-Rahman* şeklinde geçmesi câriye olarak saraya girdiğini gösterir. Gençlik yıllarını kocası Yavuz Sultan Selim'in Sancakbeyi olduğu Trabzon'da geçiren ve Şehzâde Süleyman'ı 1494 yılında dünyaya getiren Hafsa Sultan, oğlunun II. Bayezid tarafından 1509'da Kefe Valiliği'ne, daha sonra da Yavuz Sultan Selim tahta geçince Saruhan Sancakbeyliği'ne tayin edilmesi üzerine onunla birlikte önce Kırım'a, ardından Manisa'ya gitti⁴⁴. Yerli ve yabancı kaynaklar, Hafsa Sultan'ın oğlu Kanunî Sultan Süleyman üzerinde etkili olduğunu fakat bunu kötüye kullanmayıp sarayda müsbet mânada idareci bir rol oynadığını ve hayatının sonuna kadar da Hürrem Sultan'ın nüfuz kazanmasını önlemeye çalıştığını yazmaktadır. Onun Yavuz Sultan Selim'e ve oğluna gönderdiği bazı mektuplar günümüze ulaşmıştır. Güzelliği kadar hayırseverliğiyle de tanınan Hafsa Sultan, yaptırdığı birçok hayır müessesesi arasında bilhassa Manisa'daki cami, medrese,

⁴² M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44.

⁴³ TADB. TTD. EV. 549, v: 202b.

⁴⁴ A. H. Bayat, "Hafsa Sultan", *DİA*, C. 15, İstanbul, 1997, s. 122-123; Nihat Yörükoğlu, "Hafsa Sultan", *TA*, XVIII, s. 315; Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 29-30; F.M.Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989s. 95-97.

sıbyan mektebi, hankâh, imaret, hamam ve dârü’ş-şifâdan meydana gelen külliyesiyle tanınır. Bu külliye, vakıf defterlerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre Manisa’nın ovaya doğru genişlemesini sağlayacak bir mevkide, Tîmurtaşoğlu Ali Bey bahçesi denilen yerde etrafı boş bir alanda yaptırıldığı için civarının iskânına çalışılmış ve caminin batı yönüne yirmi hâne yerleştirilerek bunlar her türlü tekâlif vergilerinden muaf tutulmuştu. Zamanla burada bir mahalle oluşarak şehrin büyüme yönü belirlenmişti. Hafsa Sultan tarafından külliye için düzenlenen vakfiye, H. Şaban 929 (M. Haziran-Temmuz 1523) tarihli olup görevlileri ve gelir kaynaklarını tesbit etmektedir⁴⁵. Hafsa Sultan’ın bundan başka Edirne’de saray içinde ve Silistre Sancağı dâhilinde birçok vakfı bulunmakla beraber, bunların oğlu tarafından adına yapıldığı düşünülmektedir⁴⁶.

Hafsa Sultan, Vize Sancağı’nda adını verdiği Hatunili Nahiyesi’ne bağlı 10 köyün yanısıra Vize, Çorlu ve Pınarhisar’a bağlı birer köy olmak üzere toplam 13 köyün gelirini hayrâtı için vakfetmiştir. Vize’ye bağlı Midye Köyü’nün mahallelere ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yerlerde 77 neferi Müslüman ve 1058 neferi gebran olmak üzere toplam 1135 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, toplam 109.588 akçe vakfa akar olarak yazılmıştır (bkz. Tablo 54). Hafsa Sultan Edirne’deki saray içinde bulunan caminin masraflarına akar olmak üzere Niğbolu’da Maki Köyü’nün gelirini de vakfetmiştir. Yanbolu’ya bağlı olan köyde 99 hane ve 40 mücerreden oluşan 139 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁴⁷. Köyün hâsılı 12.527 akçedir⁴⁸.

⁴⁵ Doğan Yavaş, “Hafsa Sultan Külliyesi”, *DİA*, C. 15; İstanbul, 1997, s. 123-124; Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 95-97; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 615; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 151; İ. H. Konyalı, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Annesi Hafsa Sultan’ın Vakfiyesi ve Manisa’daki Hayır Eserleri”, *VD*, VIII, Ankara 1969, s. 47-56. Ayrıca bkz. Mustafa Kocaman, *Manisa Hafsa Sultan Camii ve Külliyesi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Kürsüsü, Lisans Tezi, İstanbul 1981.

⁴⁶ Bayat, “Hafsa Sultan”, s. 122-123; Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 29-30; Uluçay, *Haremde Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 74-80; Uluçay, “Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar”, *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 2. 227-257; Uluçay, *Harem*, Ankara 1971, s. 47, 61-62, 64, 66; Adnan Giz, “Yavuz’un Zevcesi, Kanuni Sultan Süleyman’ın Annesi Hafsa Hatun’un Mektupları” *TD*, S. 2, İstanbul 1952, s. 18, 768, 769, 789, 790.

⁴⁷ BOA. TD. 382 No’lu defterin 894. sayfasında köyün nüfusu 59 hane ve 64 mücerreden müteşekkil 123 nefer, hâsılı ise 11.737 akçe olarak kaydedilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın validesi olan Hafsa Sultan'ın Silistre Sancağı dahilinde akarı 16.250 akçeyi bulan köylerin gelirini oğlu tarafından yapılan camii için vakfettiği görülmektedir. Elde edilen toplam gelirden hitabet için günde beş, imamet için dört, müezzin için üç ve kayyum maa şem ve hasır için günde üç akçe cihet tayin edilmiştir⁴⁹. Köylerde 57 nefer gebran mütemekkinn olarak kaydedilmiştir⁵⁰. Hafsa Sultan Evkafı'na bağlı olarak söz konusu üç Sancakta vakfedilen toplam 16 köyde meskûn olduğu anlaşılan 77 neferi Müslüman ve 1254 neferi gebrandan müteşekkil toplam 1331 neferden vakıf adına toplam 138.350 akçe toplandığı hesaplanmaktadır.

9. Hâni Hâtun bint-i Sultân Mustafa

Fatih Sultan Mehmed'in Gülşah Hatun'dan doğan oğlu Mustafa'dan olma torunu Hâni Hatun'un hayatı hakkında amcası Sultan Bayezid'in büyük oğlu Şehzâde Abdullah ile dedesi Fatih Sultan Mehmed tarafından evlendirildiği bilgisinden başka bilgi mevcûd değildir⁵¹. Hâni Hatun, İstanbul'daki hayrâtı için Hasköy'e bağlı Koçaşlı Köyü ile Kavacık mevrâ'sını vakfedilmiştir. Vakıf için 29 neferden alınan 6040 akçe hâsıl akar olarak kaydedilmiştir⁵².

10. Hanım Hatun Valide-i Osman Paşa Evkafı

Yavuz Sultan Selim'in Şâhi, Şehzâde, Fatma, Hafsa, Gevherhan, Yenihan ve Hanım Sultan isimlerindeki yedi kızından sonuncusu, yeğen Osmanşah Bey'in annesidir. Padişah kızlarının tamamına "*Hanım Sultan*" dediği bilinmekle beraber, bunun onun gerçek ismi olduğu anlaşılmakta, diğer bir adının ise Hadice Sultan olduğu belirtilmektedir. Hanım Sultan, dedesi Bayezid tarafından Vezir Çoban Mustafa Paşa ile evlendirilmiştir. Bayezid Han, Yavuz ve Kanuni tarafından kocası ve kendisi adına zengin temlikler yapılan Hanım Hatun, bunları imparatorluğun birçok yerinde kurduğu vakıf eserlerine harcamıştır⁵³. Yavuz Sultan Selim'in kızı, Sultan Süleyman Han'ın kardeşi olan Hanım Hatun adına kayıtlı Evkafın toplam hâsılının 93.397 akçeyi bulduğu

⁴⁸ TADB. TTD. EV. 559, v: 30a-b.

⁴⁹ TADB. TTD. EV. 561, v: 279b.

⁵⁰ TADB. TTD. EV. 561, v: 288b, 294a.

⁵¹ Emecen, "Selim I", *DİA*, C: 36, s. 407.

⁵² TADB. TTD. EV. 549, v: 220a.

⁵³ M. Çağatay Uluçay, *Padişah Kadınları ve Kızları*, s. 58.

anlaşılmaktadır. Köylerde 36 neferi Müslüman ve 515 neferi gebran olmak üzere toplam 551 nefer vakıf re'ayasının bulunduğu anlaşılmaktadır.

11. Hadice Hatun Vakfı

Yavuz Sultan Selim'in kızı olan Hadice Hatun, vesikalarda açıklık olmamakla beraber, İskender Paşa ile yaptığı evlilikten sonra onun idam edilmesiyle Makbul İbrahim Paşa ile nikâhlanmıştır. Ancak Uzunçarşılı, böyle bir izdivâcın gerçekleşmediğini savunur. İbrahim Paşa ile olan evliliğinden Mehmedşah adında bir oğlunun olduğu ancak bunun küçük yaşta öldüğü, daha sonra ise bir kızlarının dünyaya geldiği belirtilmektedir. Hadice Hatun, öldükten sonra babasının türbesi yanına defnedilmiş olup, Aksaray'da bir cami binâ ettirmiştir⁵⁴. Günümüzde babasının türbesi yanında medfûn bulunduğu anlaşılan Hatice Hatun, Vize'ye bağlı olup mahallelere ayrıldığı anlaşılan Mengeryon Köyü'nden elde edilen 54.738 akçeyi hayratı için vakfetmiştir. Vize kazasına bağlı olan köyde "Cemâ'at-ı müslimânân" başlığı altında yedi hane ve dört mücerreden müteşekkil 11 nefer Müslüman ile üç mahalleye dağılmış olarak tesbit edilen toplam 268 gebrandan müteşekkil 279 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁵⁵. Müslümanların bulunduğu mahalde 26 adet çiftlik ve zemin kaydı mevcûtdur. Ayo Yani Mezra'ası'nda da 100 akçe hâsıl kaydedilmiştir⁵⁶.

12. Vâlide-i Şehzâde Sultan Mehmed Vakfı (Hürrem Sultan Evkafı)

Kanunî Sultan Süleyman'ın hanımı ve II. Selim'in annesi olan Hürrem Sultan, Rogatin bölgesinde yaşayan fakir bir Katolik papazının kızı olarak dünyaya gelmiş olup, asıl adı Alexandra Lisowska'dır. Batı kaynaklarında *Rossa*, *Roza*, *Rosanna* ve daha yaygın olarak *Roxelane* adlarıyla anılan Hürrem Sultan, Osmanlı kaynaklarında ise Haseki Sultan olarak geçer. Yavuz Sultan Selim döneminde Kırımlıların Ukrayna ve Galiçya'ya kadar uzanan akınları esnasında esir alınan ve

⁵⁴ Uluçay, *Padişah Kadınları ve Kızları*, s. 56-57; Uzunçarşılı, "İbrahim Paşa Padişah Damadı Değil İdi", *Osmanlı Tarihinden Portreler, Seçme Makaleler*, I, YKY, İstanbul 2010, s. 34-45.

⁵⁵ TADB. TTD. EV. 548, v: 3a-5b.

⁵⁶ TADB. TTD. EV. 548, v: 5b.

14-17 yaşlarında iken, Hafsa Sultan veya Makbul İbrahim Paşa tarafından henüz şehzâde olan Kanunî Sultan Süleyman'a takdim edilen Hürrem, adını güler yüzlü olmasından dolayı aldı. 1521'de Şehzâde Mehmed'i dünyaya getirdikten sonra "haseki" unvanını alan Hürrem Sultan'ın 1522'de Kanûnî'den Mihrimah adında bir kızı ile daha sonra arka arkaya Abdullah, Selim, Bayezid ve Cihangir adında oğulları oldu. Oğlu üzerinde büyük otoritesi bulunan ve iki gelini arasında denge kurmaya çalışan Valide Hafsa Sultan'ın ölümünden sonra Kanunî, Mâhidevran Gülbahar Sultan'ı Manisa'da vali olarak bulunan büyük oğlu Mustafa'nın yanına gönderdi ve Hürrem Sultan'la nikâhlandı. Sarayda tam bir otorite kuran Hürrem Sultan, daha sonra kendi oğullarından birinin, veliahd olması için mücadele etti. Faaliyetlerine Şehzâde Mustafa'ya taraftar olan devlet adamlarının nüfuzunu kırmakla başlayan Hürrem Sultan'ın, Makbul İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferi'nden döndükten sonra padişahın gözünden düşmesinde ve kısa süre sonra da öldürülmesinde büyük rol oynadığı sanılmaktadır⁵⁷.

Vezîr-i âzam İbrahim Paşa'nın ortadan kaldırılmasından sonra devlet işlerine daha çok karışmaya başlayan Hürrem Sultan, 25 Ocak 1541 gecesi Eski Saray'da çıkan bir yangının ardından haremî Yeni Saray'a (Topkapı) taşıyarak harem protokolünü başlattı. Aynı yıl içinde Şehzâde Mustafa'nın Manisa'dan alınarak İstanbul'a daha uzak Amasya'ya gönderilmesinde etkili oldu. Kızı Mihrimah'ın Rüstem Paşa ile izdivâcından sonra damadının kısa sürede vezir ve çok geçmeden vezir-i âzam olmasında etkin rol oynadı. Büyük oğlu Şehzâde Mehmed'in Manisa'daki ölümü üzerine, hayatta kalan oğullarından Bayezid'in veliaht olması için çaba sarfetti. Manisa ve Karaman Sancak beyliklerinde bulunan Selim ve Bayezid'in, kendilerini ispatlamaları ve buna bağlı olarak asker ve halkın teveccühünü kazanmaları için 1548'de İran'a sefer yapılmasında etkili oldu. Sefer esnasında Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesinde kızı Mihrimah Sultan ve damadı Rüstem Paşa ile birlikte Hürrem Sultan'ın da büyük rolünün bulunduğu şüphe yoktur. Nitekim bu olayın asker arasında meydana getirdiği

⁵⁷ Baltacı, "Hürrem Sultan, *DİA*, C. 18, s. 498-500; Gökbilgin, "Hurrem Sultan", *İA*, V/2, s. 593-596; O. Giselin de Busbecq, *Türk Mektupları*, (trc. H.Cahit Yalçın), İstanbul 1989, s. 42, 103.

hoşnutsuzluk yüzünden, Rüstem Paşa sadrazamlıktan alınmış, yerine ikinci vezir Kara Ahmed Paşa getirilmiştir. Bu faaliyetlerinin yanısıra kendisini hayır işlerine de veren Hürrem Sultan, 26 Cemâzie'l-âhir 965'te (M. 15 Nisan 1558) İstanbul'da öldü ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedildi. Haseki Hürrem Sultan'ın yaptırdığı en büyük hayır eseri İstanbul'da halen Haseki adıyla anılan semtteki cami, medrese, mekteb, imaret ve dârüşşifâdan oluşan külliyesidir. Hürrem Sultan, İstanbul'da *Kariye* adıyla anılan tekkeyi daha sonra medreseye çevirtmiş, Aya-Sofya civarındaki çifte hamamı inşa ettirmiştir. Kudüs, Mekke ve Medine'de hayır eserleri bulunan Hürrem Sultan, başta Haseki Külliyesi olmak üzere yaptırdığı bütün eserler için yüksek gelirli vakıflar bırakmıştır. Kanunî Sultan Süleyman, zevcesinin ölümünden sonra onun için Mekke ve Medine'de imaretler yaptırmış, Edirne'ye su getirtmiş, Cısr-i Mustafa Paşa'da kervansaray, cami ve imaret inşasıyla buralar için gelir kaynakları vakfetmiştir⁵⁸.

H. 947/M. 1440 ve H. 958/M.1551 yılında tescil edilen arapça vakfiyesi Allah'a hamd ve peygambere salat û selam ile başlamaktadır. Vakfın maksadı ayet ve hadislerle tarihten namılı topluluklardan verilen örnekler vasıtasıyla dünyanın faniliği ve ahiret hayatının ebediliğinin farkına varmış olan vakfın Rabbinin kelamını tasdik ederek teslim olması sebebiyle çok sayıda hayrat ve hasenat binaları kurması şeklinde açıklanmıştır. Vakfın yaptırdığı hayır eserleri arasında bulunan İstanbul'da Başçıhacı mahallesindeki mescidinin kemerlerinin yüksek ve kubbesinin yüce ve çok zarif bir bina olduğu anlatılmaktadır. Bu

⁵⁸ Baltacı, "Hürrem Sultan, *DİA*, C. 18, s. 498-500; *Haseki Sultan Vakfiyesi*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3752; Ö. Lütfi Barkan-E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defleri 953 (1546)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1970, s. 434-435; Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 5-47; Uluçay, *Haremde Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 80-84; Uluçay, *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İçyüzü*, İstanbul 1959, s. 83vd.; Uluçay, "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 227 vd.; Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 34-35; M. Tayyip Gökbilgin, XV. ve XI. Asırda *Edirne ve Paşa Livası*, Vakıflar, Mülkler, Mukataalar, İstanbul 2007, s. 510; Gökbilgin, "Hürrem Sultan", *İA*, V/2, s. 593-596; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 232-234, 496-499; A. Özcan, "Mimar Sinan'a Siparişte Bulunanlar", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, s. 133-134; Ş. Aksoy Kutlukan, "Hürrem Sultan Vakfiyesi", *Antika*, S. 24, İstanbul 1987, s. 21-24.

camiiinin karşısında inşa edilen medresenin on altı tane yüksek kubbeli odasının yanı sıra dersane olarak kullanılan büyük bir odayı müştemil olduğu ve bunların ilim erbabı ile talebeye vakfedildiği belirtilmektedir. Camiinin yakınında bulunan mektebin fukaranın çocuklarına Kur'an-ı Azim öğretmek için medresenin hemen yanında bina olan imaretin ise fakir ve yoksulların taaniyesi için vakfedildiği sözkonusu imaretin bir mutfak, temiz yemekhanesi, helası, odunluğu vs luzumlu ve münasip şeyleri muhtevi olduğu yazılmıştır. Medresinin arkasında bina olunan darü'ş-şifanın her türlü dertlere deva olması için vakfedildiği anlaşılmaktadır. Haseki Sultan'ın bundan başka Ankara'da bir camii yaptırmış olduğu vakfiyesinden tespit edilmektedir. Sözkonusu hayrat için İstanbul'daki Daye Hatun mahallesinde kâin fevkâni ve tahtâni 52 odayı ve 21 adet dükkânı müştemil Yenihan vakfedilmiş olup hanın bulunduğu araziye ödenen 3720 dirhem 1080 dirheminin Abdüsselam Bey, 1080 dirheminin sakalar başı, 1560 dirheminin ise Hızır Bey vakfına verildiği anlaşılmaktadır. İstanbul'un Karacapaşa Mahallesi'ndeki Yahudi Kapısı civarında kâin birbirine muttasıl çifte hamamı, Nevbethane Mahallesi'nde bir haneyi, İstanbul kapılarından Yahudi Kapısı haricindeki sahile yapılmış olan bir kayıkhaneyi Ayo-Lanka Mahallesi'nde vaki fevkâni ve tahtani iki ev, diğer tahtani üç evi ve bir ekmek fırını, dört adet dükkânı, bezirhaneyi müştemil bir haneyi (kayıkhanesi ve bu hane için Ayasofya Evkafı'na 460 dirhem verilmektedir.), medrese kurbunda kâin Hacı Mübarek Evkafı'ndan olan arsa üzerindeki 720 dirhem mukata'lı üç adet dükkânı, imaret kurbunda bostancıbaşı Evkafından mukata'sı 462 dirhem olan üç adet dükkânı, camii kurbunda bina edilen on adet odayı, Karaman Pazarı'nda kâin fevkâni ve tahtâni 32 oda ve beş adet dükkânı havi mukata'sı 280 dirhem olan (Ayasofya Evkafı) binaları, mumhane civarında kâin fevkâni ve tahtâni 54 adet oda, 16 adet dükkân, 30 adet mahzen ve iki adet ekmekçi fırını, İstanbul kapılarından Odunkapısı haricinde kâin Ayasofya Evkafı'ndan bir arsa üzerindeki kereste ambarı namıyla maruf 450 dirhem mukata'alı 35 adet dükkânı, yine aynı yerde kâin Ayasofya Evkafı'ndan 2280 dirhem mukata'alı 34 bab dükkân ve bir adet başçı dükkânı, Unkapanı'nda altı adet mahzen, Ayakapı'da kâin bir ekmek fırını, Edirnekapı civarındaki Akkerman Mahallesi'nde kâin dört bab evi müştemil iki haneyi ve bir ekmek fırını, Edirne Kapı dışındaki silahhane binası, Ebu Eyub-i Ensari Kasabası'ndaki ekmek

fırını, Galata'daki Lonca Mahallesi'ndeki fevkâni iki, tahtâni bir evi müştemil iki hane ile Ayasofya Evkafı'ndan 120 dirhem mukata'alı çok sayıda evi müştemil büyük haneyi, Galata Kalesi haricinde Tophane namıyla maruf mevzi karşısındaki Sinan Kadı Mahallesi'nde kâin yedi bab oda ve dükkanlara muttasıl haneyi, Beşiktaş'ta kâin herkesçe meşhur bir hanı, Silistre Sancağı tevabiinden Ahyolu Kazası'nda kâin birbirine yakın 14 köy (Vasilikoz, Enbiliç, Verduze, Pondoloti nam-ı diğer Gornoz, Mospolye nam-ı diğer Vizdce, Malu nam-ı diğer Çamurlu, Yakacık, Konak, Kozcaağız, Çıtrık), yine Silistre'ye bağlı Aydos Kazası'ndaki birbirine komşu 11 adet köy (Misuri, Gözke, Sucular, Yenice, Ayana, Revade, Ayulaş Anderye Ruhban Manastırı, Çırta nam-ı diğer Yeniköy, Ergeçpinarı, Karapınar ve Eskihisar), Aydos'a bağlı İmnus köyü ve tavabindeki Arklı mezrası, Çorlu kazasına bağlı Umurcu Köyü, Silivri'ye bağlı Kabakçı mezrası ile Aydın Sancağı'na bağlı Kestel'de kâin Kadıncık Çiftliği vakfedilen akarât cümlesinden olarak vakfiyede listelenmiştir. Vakfiye bundan sonra vakıf görevlileri ve bu görevlilerde aranacak özellikleri sarih bir şekilde açıklamaktadır. Buna göre; mütevelliyeye 50 dirhem cihet tayin edilmiş olup, mütevellinin mevkufâtın cümlesinin mesâlihini gözetmek, bi'l-umum müsebbelâtının mühim ve lüzumlu işlerine bakmak, inşaat yapmak, tamir ve istiğlâl etmek, kabz ve i'tada bulunmak, hıfz ve zaptetmek, alıp vermek, bu alacakları toplayıp vazife sahiplerine vermek, hal ve akdetmek, kabul ve reddeylemek, toplayıp dağıtmak vs gibi küçük-büyük işlerle meşgul olması ve bunları yapabilmesi için âkil, emin, kâmil ve sağlam rey sahibi, doğru düşünceli, zamanının halkı arasında mümtaz, akran ve emsali arasında seçkin, emanet ve diyanetle maruf, istikamet ve sıyanetle mevsûf, harama meyletmekten uzak, günah irtikâp etmekten mâ'sun, hizmetini edada taksir etmez, uhdesindekini ödeyip zimmetini tefri' etmekte tekâsül göstermez, gelir ve gider hususunda en emin ve vâzih yolda yürüyen ve mümkün olanı yapan, Evkafı tamirde, geliri toplamakta ciddi hareket eden, hiç bir cihette en ince bir meseleyi bile kaçırmayan, Evkafın müsteğallâtından her birini veçh-i şer'i üzre helâl yolda evkâfa yakışır şekilde gallelendiren, vakfın her hangi bir işinde ve umurunda asla ihmal göstermeyen bir kimse olması şarta bağlanmıştır. Bunun yanında, emin, mevsûk, âdil, mufassalan beyan olunan sıfatlarla mevsûf, rakam ve kitâbet kaidelerini bilir, kıyamet günü Allah'ın azabından korkar bir kimsenin

kâtib olup, defterine az-çok, küçük-büyük her şeyi ihmalsiz yazması mukâbilinde on dirhem alır. Vakfın musakkafâtını tahsil için emin, müstakim bir câbi ve mütedeyyin doğru bir kâtibin tayin olunması, bunlardan her birinin vazifesinin beşer dirhem olması, Ahyolu ve Aydos kazalarındaki köylerin gallelerini tahsil etmek ve onları mütevelliyeye göndermek üzere, Umurcu Köyü ve Kabakçı Çiftliği için ve Anadolu vilâyetinde Aydın sancağı'nda vaki çiftliğin mesâlihi için tayin olunan müstakil câbilerin her birinin emanet ve istikamet üzere hizmet görür, taksir ve hatadan sakınır, vakfın umurunu görmek için en güzel yolda çalışır, akşam-sabah ciddiyetle onun mesâlihini görür niteliklerde olması ve cihetlerinin dörder dirhem olması da şarta bağlanmıştır.

Hayrat makamlarına ve meberrat binâlarına gelince; Câmi-i Şerif'te ilim, zühtü salâh ile mevsûf, hilim, rüşûd ve felâh ile mâ'ruf bir kimsenin hatib tayin olunup, Cum'a ve bayram günlerinde memlekette âdet olduğu üzere hutbe okuması için on dirhem verilmesi, âlim, müttekî, temiz, dindar, şerî'ate tâbi, dine rî'ayetkâr, namazın erkânını, vaciblerini, sünnetlerini, müstahablarını, sair mebâdisini, mukaddemâtını, âdab ve muhassenâtını bilir bir kimsenin imam olup, beş vakit farz namazlarda ve cema'atle eda olunan diğer namazlarda müslüman cema'atine imam olması mukabilinde sekiz dirhem verilmesi, salih vakitleri bilir, zikrolunan güzel sıfatlarla mevsuf olan iki kimsenin müezzin olup, münâvebe suretiyle taharet üzere minarede ezan okumaları, bunlardan her birine beşer dirhem verilmesi, güzel sesli, lâtif elhanlı, ezan usullerine vâkif üç nefer kimsenin de müezzinlerle birlikte Cum'a ve bayramlarda salâ okumak üzere âdet veçhile toplanması mukabilinde birer dirhem verilmesi, Kur'ân-ı Kerim'i ezbere bilen, ilmi kıraat ve tecvide vâkif olan yedi kimseden Kur'ân-ı Kerim'i ma'rifet hususunda efdal olanının reis olması, bunlardan her birinin Cum'a günü namazdan evvel, Kur'ân-i Kerim'den birer aşr-ı şerifi güzel üslub ve hoş elhan ile okuyup dinleyenleri mütelezziz kılmaları, okudukları Kur'ân'ın sevabını peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa'nın ruhuna, âl ve ashabının ervâhına bağışlamaları mukâbilinde reis olana beş, diğerlerine ikişer dirhem verilmesi, salih bir kimsenin mu'arrif olup, tarif vazifesini küçük-büyük herkesin arasında mu'tad olduğu veçhile Kur'ân-ı Kerim tilâvet etmesi mukâbilinde dört dirhem verilmesi, Kur'ân-ı Kerim ehlinden olan sulehadan ve Furkan-ı Azimi ezbere bilen etkiyâdan rüşd ve vera'

sahibi, din ve şeri'at ahkâmına ri'ayetskâr, otuz neferin tayin olunup, bunların her gün öğle namazından sonra toplanarak, imamın önderliğinde her biri acele ve sürat göstermeksizin usul ve âdaba ri'ayet ederek tertil ve tilâvet kaidelerini gözeterek Kur'ân-ı Kerim'den birer cüz' okumaları ve sevabını vâkıfe hazretlerinin ruhuna bağışlamaları mukabilinde ikişer dirhem, imama ise üç dirhem verilmesi, diyanet ve salâh ehlerinden, sıyânet ve felâh erbabından yedi neferin öğle namazından sonra toplanıp bin defa Kelime-i Tevhidi söyleyip, sevabını vâkıfenin ruhuna hibe etmeleri mukabilinde birer buçuk dirhem, reislerine ise iki dirhem verilmesi vakıf şartları arasında yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerim ehlerinden salih bir kimsenin aşırhan olup, kürsü üzerinde her gün yatsı namazından sonra cema'at dağılmadan önce bir aşr-ı şerif okuması için ayda kırk dirhem, Kur'ân-ı Kerim ehlerinden diğer bir kimsenin sabah namazından sonra "Yâsin" okuması için üç dirhem, Kur'ân-ı Azim erbabından diğer bir kimsenin ikinci namazından sonra "Amme" okuması için iki dirhem, muttâki, günahlardan temiz, züht ü salâh, rüşd ü felâh ile mevsuf iki kimsenin namazcı olup, her gün bizzat câmi-i şerife gelerek ve selâtîn câmilerinde âdet olduğu veçhile kemal-i huşu' ve hudu' ile yirmi rekât nâfile namazı kılmaları ve sevabını vâkıfe hazretlerinin ruhuna bağışlamaları mukabilinde altışar dirhem, Ehl-i kıraat ve tecvid olan sulehadan, Kur'ân-ı Mecid hâfızları olan etkiyâdan dört neferin kendi evlerinde her gün huzur-ı kalp ve kemal-i hudu' ile "En'am" Suresini okumaları için ikişer dirhem, emin iki kimsenin kayyim ve kandilci olup, icâbında kapıları açıp kapamaları, halkın mesâlihine ri'ayet etmeleri, ihmal etmeksizin mumları ve kandilleri yakmaları, câmi'in süpürme, temizleme gibi hizmetlerini görüp gözetmeleri, ecza sandığını okuyucuların önüne getirip, okunduktan sonra toplayıp kaldırırmaları mukâbilinde dörder dirhem, mum, kandil, câmi'in hasırı mesâlihine beş dirhem, Câmi-i şerifin yanındaki sekayeye her gün kifayet mikdarı su doldurmak için tayin olunan kişiye iki dirhem, sülehadan emin bir kimse olan noktacıya zikri geçen vazife sahiplerini kontrol etmesi, onları vazifelerini lâyikiyla ifaya teşvik etmesi, şer'an muteber olmayan bir özür bulunmaksızın vazifesini ihlâl edene nokta koyarak geciktirmeden mütevelliyeye ihbar etmesi, taksir yapılan günlerin vazifesini kesmesi için bir dirhem verilmesi de şarta bağlanan hususlardandır.

Mekteb ve medresede çalışanların vazifeleri de açıkça vakfiyede belirtilmiştir. Buna göre; mektepte kıraat ve tecvid ehlerinden Kur'ân-ı Mecid'i bilmekte mehareti olan, güzel vasıflarla muttasıf, iyi ahlâkla mütehallik bir kimsenin muallim tayin olunup, müslüman çocuklarına öğretmesi, onlara şefkat kanatlarını indirerek hiç bir fark gözetmeksizin cümlesine kendi evlâdına baktığı gözle bakması, talim ve terbiye kanunlarına riayet etmesi, ahlâklarını en güzel surette tehzib etmesi, onlara son derece dikkat edip, ihtimam göstermesi, onlara karşı samimi bir dost hatta müşfik bir baba gibi davranması, karşılığında altı dirhem alması ve bunun yanında mevsâk sulehâdan, sebatlı ümenâdan bir kimsenin kalfa tayin olunup çocuklara derslerini tekrarlatması ile bu satırlar arasında beyan olunan usulden dışarı çıkmaması mukabilinde iki dirhem, medresede ulema-yi a'lâm ve meşahir-i fiham arasından kemal-i fazl ve fazl-ı kemal ile mevsûf, emsal ve akran arasında vefret-i ilim ve din ile mâ'ruf, zamanın baş olanları arasında itibarlı, asrın efendileri nezdinde makbul, akranına faik, emsalinden seçkin, parlak zekâlî, tenkid kabiliyetini haiz, tahkik mahallerine vâkıf, tetkik yerlerini gözetleyen, dini müşkilâtı açan, mu'dalât-i yakiniyeyi çözen, hafa perdesi arkasında gizli olan en ince meseleleri bilen, mu'tad fenlerden hangisi olursa olsun okutup anlatmağa kadir olan bir kimse müderris olup, okunması âdet olan değerli kitaplardan şer'î ilimleri ve muteber maarifi ifadeye ve tedrise devam etmesi, tatil günleri hariç en kısa bir zamanı bile dersle meşgul olmadan geçirmemesi mukabilinde günde elli gümüş dirhem, medresenin odalarında müsta'it ve ilmi kavramağa hazırlıklı, mutad olan kitapları anlamağa, mutalâ'aya kadir, fazilette nümune-i imtisal, mekârim-i ahlâkta örnek olan onaltı nefer talebenin sâkin olup mer'î olan şekilde derse devam etmeleri, şer'î özür olmaksızın dersi asla terk etmemeleri, dersten sonra müderrisle birlikte üç ihlâs bir Fatiha okumaları, Hazret-i Peygamber üzerine salât ü selâm getirmeleri ve sevabını vâkıfenin ruhuna bağışlamaları karşılığında mu'id olana beş, diğerlerine ikişer dirhem, kapının hizmetine bakan, onu geceleri kapayıp sabah olunca açan, medresenin etrafını günde bir defa süpürüp temizleyen bevva iki dirhem verilmesi şarta bağlanmıştır.

Ma'mur olan imarete gelince; salih, müttaki, emin, müstakim, nezih, müdeyyin, vera' sahibi, kanaatkâr, mütevekkil, şeriate riayatkâr, tama'dan uzak, nefsine hâkim, hoş ahlâklı herkese karşı mütevazı',

uysal, tatlı sözlü, nezaketle konuşan, herkese alâka gösterir, şen ve beşuş çehreli, daima gülümseyen, katı yürekli, kaba ve haşin olmadığı gibi şert ve galiz olmayan, bilakis halim ve selim olup hiç kızmayan, şerefe dokunmaktan ve kalp kırmaktan çekinen, halka ta'n ve bühtan ile dil uzatmayan, küfür ve la'netten lisanı temiz olan bir kimsenin şeyh olup on dirhem alması, emanetle maruf, diyanetle mevsuf bir kimsenin vekil-i harç tayin olunup, imarette sarf olunan mekûlât vesair levazımı satın alup tedarik etmesi için günde altı dirhem, diyanet ve sıyânetle mevsûf diğer bir kimsenin kilerci olup imaretin anbarını muhafaza etmesi için dört dirhem, bunun çırağı olana iki dirhem, kâtib olup geliri ve gideri, asli ve fer'i yazması için dört dirhem, san'atında mahir, yemek pişirmekte usta, vazifelerine ciddiyetle bakan, nevbetinde asla kusur etmeyen iki nefer aşcının reisine beş, diğerine dört dirhem, aşçılara çirak olanlara birer dirhem, iki nefer ekmekçiye nevbetle imarette ekmek pişirmeleri için dörder dirhem, bunların çıraklarına birer dirhem, imarette nakib olan iki nefer (et ve ekmek) nikâb ikişer dirhem, kâse yuyucu olup kap kakak ne varsa yıkayan ve odun yaran kişiye iki dirhem, iki nefer buğday ve pirinç ayıklayıcısına ikişer dirhem, hamala iki dirhem, bevvaaba iki dirhem, kâseleri görüp gözetene iki dirhem, üç nefer çanakçıya birer dirhem, iki nefer ferraşa ikişer dirhem, oduncuya ve anbardara birer dirhem, yemeklik buğdayı döğüp kabuğunu soyan ve su yollarını ıslah ve tamir edip hamamın su yoluna bakana ikişer dirhem, doğramacı, yapıcı ve taşıcılık san'atını bilen meremmetçiye dört dirhem, vakfın mesâlihini kayıt ve tesbit için müttaki bir kâtibe iki dirhem, daima vazifesinin başında bulunan mutemede iki dirhem, İstanbul'daki handa hancı ve ferraş olana üç dirhem, Beşiktaş'taki handa ferraş olana yarım dirhem, sucu olup hapishanedeki Cafer Baba Zaviyes'ne her gün üç yük tatlı su getirene üç dirhem verilmesi vakfiyede belirtilen şartlardandır.

Darü's-şifa'ya gelince, iki nefer hazik, ri'ayet ve inayete lâıyk, fetânet ve kiyâsetle mâ'ruf, hazakat ve ferâsetle mevsûf, tıp ve hikmet kanunlarını bilen, onların bilumum meselelerini tafsilâtiyla ihata eden, mizaç ahvalinin hususiyetlerini anlayan, ilâç tertib etmekte mahir olan, şurup ve macunların ahvalinde tecrübeli, onların hastaların ahvaline mülâyim veya mübayin olanlarına vâkıf, iş görme ve bir çok tecrübelerle ilimlerini tekit etmiş, ve türlü ahval ve etvâr müşahedesiyile maariflerini ilerletmiş, ilim tahsilinde ve tatbikatta

zamanlar geçirmiş, onları tamamlama hususunda vakitler harcamış kimsenin doktor olup, bunlardan her biri selim kalpli, kerim ahlâklı, güzel huylu, endişeden uzak, iyi iş yapar, ince kalpli, uysal, akraba ve ecânib hakkında hayır diler nasihati, tatlı dilli, hoş sözlü, güler yüzlü, makbul huylu olmaları, hastalardan her birine candan dost gibi refet ile nazar eder, onları asık surat ile karşılamaz, az da olsa vahşet ve nefret uyandıracak söz söylemez, hastalara en lâtif ibarelerle söz söyler, onlara en güzel şekilde hitap eder, sual ve cevapta onlarla en şefkatli yolu tutar, hastalara şefkat ve riayet kanatlarını indirip döşer, onların üzerine inâyet ve himâyeye kemerlerini gerer nitelikte olan doktordan her birinin her gün geçen gecenin akabinde hemen Darüşşifa'ya gelip vazifesine başlaması, hastaların, illetli kimselerin ahvaline bakması, hastalıkların ve dertlerin seyrini gözetmesi, nabızlarına bakması, idrarlarını gözden geçirmesi ve diğer hastalığın meşhur alâmetlerini tetkik etmesi, küçük büyük hepsinin ahvalini sorması, en küçük şeyleri bile ihmal etmemesi, her birine en uygun ilâcı vererek tedavi etmesi mukabilinde reisine günde yirmibeş, diğerine ise onbeş dirhem verilmesi, Darü's-şifa'da fazıl, fenlerinde kâmil, san'atlarında mahir, ellerine çabuk, ilâçta üstad, tedavi ederken tedebbür ve tefekkürle hareket edip tehevür göstermeyen iki nefer kehhaldan (göz hekimi) birine beş, diğerine ise üç dirhem verilmesi, san'atlarında mahir, her nev'i yaraları tedavi etmeye kadir iki nefer cerrahtan birine beş, diğerine üç dirhem verilmesi, tabibler hakkında zikrolunan şartların tamamının kehhaller ve cerrahlar hakkında da geçerli olduğu, ilâç ve şurupları kaynatmakta mahir iki nefer eczacıya üçer dirhem, Darü's-şifa kâtibi, vekil-i harcı ve kilercisine üçer dirhem verilmesi, iki nefer aşçıya ikişer buçuk dirhem, ilâç hazırlamakla görevli iki nefer edviyeciye ikişer dirhem, dört nefer hastabakıcıya hastaların mesâlihine bakmaları, lâzım olan hizmeti görmeleri, onların ihtiyaçlarına koşmaları, her zaman ahvallerini görüp gözetmeleri, onların yanından hiç bir zaman ayrılmamaları, gündüzleri onların hizmetinden bir saat bile gecikmemeleri, geceleri ise münavebe suretiyle ikişer ikişer hizmet etmeleri karşılığında üçer dirhem verilmesi, hastaların idrar şişelerine ve o emsali şeylere bakan iki nefere üçer dirhem, iki kimse çamaşırıya ikişer dirhem, ferraş ve bevaba ikişer dirhem, bahçeciye iki buçuk dirhem, çöpçüye iki buçuk dirhem, zuafa ve hastalar hamamında dellek ve külhancı olan şahsa iki dirhem verilmesi, ilâç, şurup, yemek ve

edviyeli çorba vesaire için her gün yüz elli dirhem sarf olunması, pazartesi ve perşembe günlerinde doktorların hariçten şurup ve macun isteyenlere muhtaç olmadığı halde alıp satmak için değil de ilâç ve tedavi için aldıklarına kanaat getirdiklerine ilâç vermeleri vakfın şartları arasında yer almaktadır.

Her sene vezn-i tam, ayar-ı kâmil yüz altun salih ve emin bir adama verilip bedel-i hac gönderilmesi, bu kimsenin zühd ve takva ile mâ'ruf, dindar, şer'-i şerif ahkâmına riayetkâr, millet-i İslâm'ın kitabına mütemessik, Hanefi Mezhebi'nden sünni itikatlı olması, doğru yolda sabit kadem, ehli dalâl ve bid'atın inançlarından, riyakârların gösteriş ve hilelerinden uzak, hanif ve muhlis müslüman, lâtif olan Rabb'ına mütevekkil, menâsik-ı hacı tafsilâtıyla bilen, hac ef'alini delilsiz yapmağa kâdir, bundan önce bir veya bir kaç defa hac etmiş olması gerektiği, üzerinde her hangi bir cihet tevcih edilmemiş olması, bir yerde vazifeli bulunmaması gerektiği şartlar arasında belirtilmiştir. Her sene Ramazan Bayramı'nda mektepte okuyan ve Kur'ân öğrenen öksüz fakirlerden on nefer çocuğa elbise alınıp giydirilmesi, imaretlerinde müstesna olan ma'dut günlerden ma'ada her gün iki defa yemek pişirilmesi, sabahları pirinç çorbası, akşamları bulgur çorbası yapılması (latif yemeklerin yapıldığı Cum'a günleri vs şerif ve mübarek geceler müstesna), yemekler için her gün yüz okka koyun eti tayin edilmiş olup, yarısının sabahları, diğer yarısının ise akşamları pişirilmesi (Ramazan geceleri müstesna), çorba için temiz piriñçten 13 çeyrek kile piriñç, temiz buğdaydan da 13 çeyrek kile buğday tayin edilmesi, ekmek için sekiz kile ve çeyrek kile un tayin edilmesi, yemek ve ekmek için 12,5 okka tuz, üç buçuk okka soğan, piriñç çorbası için üç okka ve çeyrek okka un, buğday çorbası için 65 dirhem kimyon, piriñç çorbası sakızı parası için bir buçuk dirhem, nohut bahası için yedi dirhem, biber parası olarak bir buçuk dirhem tayin edilmesi, her gün 17 kantar odun, mevsiminde 36 okka kabak, vaktinde yirmi okka koruk, maydanoz parası içinde bir buçuk dirhem tayin olunduğu tesbit edilmiştir. Her Cum'a gecesi ve Ramazan-ı Şerif ayı gecelerinin her birinde devam üzere dâne piriñç namıyla aş pişirilmesi ve onun yanına diğer imaretlerde âdet olduğu üzere lâtif yemeklerden birinin ilâve olunması, ilk gece zerde, ikinci gece zirba, üçüncü gece ekşi aş diye meşhur olan aşlardan birinin yapılması, dâne piriñç ile yapılan aş için sekiz kile bir çeyrek piriñç, yirmi dört okka ve dörtte üç okka miktarı

yağ, nohut parası için dört dirhem, soğan için bir dirhem ve çeyrek dirhem tayin etmiştir. Zerde için üç kile ve çeyrek kile pirinç, 32 okka bal, altı buçuk okka tereyağı, 15 dirhem zağferan; zirba için 29,5 vukıyye bal, yirmi dirhem vezni zağferan, 13 okka ve çeyrek okka nişasta, amaskine diye maruf olan erikten beş okka, zerdali dört buçuk okka, badem beş okka, incir beş okka, kuru üzüm 21 okka, ekşi aş yapılması için altı buçuk okka kırmızı kuru üzüm, 33 okka ve çeyrek okka kara üzüm, beş okka erik, dört buçuk okka zerdali, beş okka incir, nane için 65 dirhem, üç okka ve çeyrek okka pestil tayin edildiği anlaşılmaktadır. Vâkife, Regâib gecesi, Berat gecesi ve Bayram geceleri de Cum'a geceleri ve Ramazan-ı Şerif gecelerinde pişirildiği gibi dâne namındaki yemek ile bu sayılan taamlardan birinin pişirilmesini, aşure günlerinde aşure pişirilmesi için 30 okka bal, bir buçuk kile buğday, beş okka incir, 18 okka armut kurusu, sekiz okka kuru üzüm, üç buçuk okka badem, beş buçuk okka erik, üç okka zerdâli, 28 okka kara üzüm, bir buçuk kile bakla, yarım kile fasulye, çeyrek keyl nohut, bir keylin sekizde biri kadar tuz, bir çeki odun tayin edilmesini şarta bağlamıştır. Mevlid-i Şerif kıraat olunurken dâne ve zerde namlarıyla maruf olan taamın pişirilmesini ve bunlar için 70 okka et, 20 keyl pirinç, 14 kile dâne, 54 okka yağ, 54 okka bal, bir keylin sekizde üçü miktarı nohut, 30 dirhem biber, beş okka soğan, 15 dirhem zağferan, 15 dirhem sakız tayin edilmiştir. Ekmek parası olarak 150 dirhem, 15 okka şerbet şekeri, bir okka nöbet şekeri, dört okka gül suyu, buhur bahası için 60 dirhem tayin edilmiştir. Kur'ân-ı Mecid'i hoş elhan ile tecvid üzere okuyan beş nefere 20'şer dirhem, Mevlid-i Şerif'i lâtif-i sada ile okuyana 700 dirhem, Na'at-i Peygamberî ve diğer müveşşehatı okuyan beş nefere 60'şar dirhem verilmesi şartlar arasında yer almıştır. Huzzardan câmi'in imamına 60 dirhem, vakit müezzinlerinden her birine 25'er dirhem, muarrife 20 dirhem, câmi-i şerifin cüz-i şerif okuyucularından, "Yâsin" Suresi, "Amme" Suresi, "Aşr-ı şerif" okuyucuları, tesbihciler ve noktacı için 250 dirhem tayin etmiştir. Kayyımlardan her birine 15'er dirhem, aşıcılardan her birine 20 dirhem, ekmekçilerden her birine 15 dirhem, pirinç ayıklayıcılarına onar dirhem, odun kesip yaran kimseye on dirhem tayin edilmiştir. Müderrisler, hatipler, imamlar ve emsali gibi eşraftan meclise gelenlere Mevlid kıraatinden önce ziyafet verilmesinin, Mühelleb bin Ebi Safra'ya nisbet edilen muhallebi, tavuk çorbası ve ekşi aşın yer

aldığı yedi sofralık yemek hazırlanmasının şarta bağlandığı, bunlar için 20 tavuk, üç okka zerdali, iki okka badem, on okka kara üzüm, bir buçuk okka kırmızı üzüm kurusu, bir okka erik tayin edildiği, muhallebi için ise, yedi okka şeker, süt parası olarak 30 dirhem, bir kile pirinç, iki okka limon suyu, mevsiminde kızartmak için beş kuzu tayin ve tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Akşam ve sabah pişirilen gündelik yemeklerden medresesinin odalarında sâkin olan talebe-i ulûma akşam, sabah birer yemek verilmesi (iki parça et, iki ekmeğe, iki kepçe dolusu yemek, bir kepçe çorba), cami-i şerif, imaret-i âmire, Darüşşifa ve evkaftaki mekânlarda isimleri geçen hademe-i evkaf ki onlarda mütevellî, hatip, imam, beş müezzin, sermahfel, muallim, kalfa, iki namazcı, muarrif, noktacı, iki kayım, evkaf kâtibi, imaret şeyhi, vekil-i harç, kilerci ve çırağı, kilerci kâtibi, iki aşçı ve çıraqları, iki ekmeğe ve çıraqları, iki nakib, iki adet kazan ve kâse yıkayıcı ve onları muhafaza edici, üç nefer çanakçı, imaretin bevâbı, ferraşı, iki nefer pirinç ve buğday ayıklayıcısı, değirmenci, et hamalı, su yollarını ve dolabı islah eden, Evkafın meremmetçisi, meremmet kâtibi, mu'temet, câmi-i şerifteki sekayeyi dolduran sucu, İstanbul'daki evkafın câbisi, kâtibi, odun deposunun muhâfızı ve kantarcısı, mektebin ferraşı, medresenin bevbabına da yemek verilmesi şarta bağlanmıştır. Darü's-şifa hademelerinden her birine bir yemek verilmesi (iki doktor, iki göz hekimi (kehhal) iki cerrah, bir kâtib, vekil-i harç, kilerci, iki eczacı, iki aşçı, iki edviyeci, dört kayım, iki karure hizmetçisi, iki çamaşırcı, bir ferraş, bir bevab, bir bahçevan ve çırağı, bir çöpçü ve bir dellâk) şart edilmiştir. Geçinmeden âciz, maişet içinde sıkıntı çeken sâdat ve ulema zümresinden 12 fakir ve yoksul kimseye birer tam taam verilmesi, bundan önce kadın ve erkek 12 zayıf kimseye aş verilmesini, bunlardan biri ölünce onun yerine ulema ve sâdattan ihtiyacını tedarikten âciz, yiyeceğini bulmakta muztar kalmış bir kimse berat-i sultani ile tayin olunması şarta bağlanmıştır. Bu tayin olunan yemekler verildikten sonra arta kalanı fakirler ve yoksulların yemekhanede yemeleri, her sene 20 re's koyunun kurban edilip, bunların etlerinin de fukaraya ve muhtaçlara verilmesini de şarta bağlamıştır. Ankara'da kâin câmi-i şerifin hâtibine ve imamına dörder, müezzinlerden her birine üçer, sermahfele iki, beş nefer hafıza birer, kayım ve kandilciye bir, ferraşa bir, zeytinyağı ve hasır bahasına üç dirhem tayin edilmiş olup, Ankaralı Şeyh Mevlâna Şemseddin Ahmed'e kayd-ı hayat şartıyla günde on

dirhem tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Acıpınar namıyla mâ'ruf olan mahalde kâin zaviyenin mesâlihine günde 24 dirhem tayin edilmiş olup, bunun 13 dirhemi taam mesâlihine sarfolunacağı, bir gün pirinç, bir gün buğday çorbası pişirilip yolculardan, misafirlerden gelip gidenlere verileceği, arta kalanın da köy halkından olan fukaraya, zuafaya ve bilhassa kesb ve kârdan âciz kalmış ihtiyar kadınlara ve pir-i fânilere verileceği, kalan 11 dirhem beş dirhemini şeyhe, bir buçuk dirhemini imama, bir buçuk dirhemini kayyıma, bir buçuk dirhemini aşçıya, bir buçuk dirhemini ekmekçiye sarfolunacağı anlaşılmaktadır. İstanbul'daki Toklu Baba Zaviyesi'ne zeytinyağı parası olarak ayda 25 dirhem, Kâğıthane'de şerefli ve hayırcı kadınların başı Ayşe Hatun'un gayet güzel bir tarzda bina ve inşa etmiş olduğu câmi-i şerifin mesâlihine günde 26 dirhem verilmesi şarta bağlanmıştır. Denizli'de Sarı Mahmudlu Köyü'nde Mevlâna Şeyh Muslihiddin'in bina ve imar ettirmiş olduğu câmi-i şerifin mühimmatı, erbab-ı vezaif vesair levâzım ve mesârif için günde 30 dirhem tayin edilmiş olup, bunun on dirhemini fukara-i sufiye şeyhine, üç dirhemini imam ve hatibe, iki dirhemini mu'allime, bir dirhemini müezzine, bir dirhemini câmi'in maruf hâdimine verilmesini, bunu hizmetlilere getirecek câbiye bir buçuk dirhem, caminin mum ve hasır masrafı için yarım dirhem verilmesini şarta bağlamıştır. Uşak Kasabası'nda kâin zaviyede sâkin olan yoksul fakirlerin taam masrafı için günde üç dirhem, Şeyh Ahmed bin Mevlâna Şeyh Muslihiddin'e kayd-ı hayat şartıyla günde beş dirhem, Câmi-i Şerif kurbunda sâkin olan Mevlâna Hayreddin Şeyh Fani'ye kayd-ı hayat şartıyla günde üç dirhem tayin ve tahsis edilmiştir. Vakfın sıhhati vekil tayin edilen Abdurrahmanoğlu Cafer Ağa tarafından ikrar edilmiş, onun vakfın mütevellisi tayin edildiği Hazineci Yakub Ağa bini Abdülkerim ve Kılarcıbaşı Yakub Ağa bini Abdülmuin'in şahadetleriyle sabit olduğu belirtilmiştir. Vakfın sahih bir şekilde yapıldığı, vâkîfenin zikrolunan Evkafının cümlesini kendi elinden çıkararak onlardan mülkiyet elini kaldırdığı ve vakfın sıhhat ve lüzumu için gerekli şer'i muamelelerin yapıldığına değinildikten sonra her kim vakfın mevcûdiyetine hâlel getirecek bir fiilde bulunursa Allah'ın gazabına uğrayacağı belirtilerek vakfiye sonlandırılmıştır. H. 947 tarihli vakfiye, 1551 tarihli vakfiyenin aynıdır⁵⁹.

⁵⁹ VGMA, Defter: 608/23, Sayfa: 222, Sıra: 143 ve 608/23, 213/176.

Hürrem Sultan'ın H. 964 tarihli Arapça vakfiyesi ise, Anadolu ve Arap Yarımadası'ndaki yerlerdeki bazı mevkûfatıyla ilgilidir. Vakfiye, diğer vakfiyelerde olduğu gibi Allah'a hamd ve peygambere salt ü selam ile başlamakta, Hürrem Sultan'ın Kudüs'te Elsit Mahallesi'nde bina ettirdiği yüksek taklı, yüce ravklı Cami-i Şerifi ve imareti tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. Camiin karşısında imaret olup nevalisi bol bir mutfak, misli olmayan temiz bir yemekhanesi, bir fırını, bir kileri, bir avlusu, bir anbarı, müteaddit helâları ve bir odunluğu müştemil olduğu anlaşılmaktadır. Camiin etrafında bina ettiği 55 adet odanın dindar mü'minlerin salihlerine ve muvahhid müttakilerden mücâvir olanlara, nefislerini tabiat kirlerinden temizleyen zâhitlere, ahkâmî şer'iyyeyi ihlâl etmeksizin şeriat ipine tutunanlara, bina edilen geniş bir hanın yolculara ve misafirlere vakfedildiği belirtilmektedir. Hürrem Sultan, bu hayrât için Trablusşam tevabiinden Güre Nahiyesi'nde vaki Emyun Köyü ve Kaykabe Mezreasını, Gazze tevabiinden Remle Nahiyesi'ndeki Ledd Köyü'nü, Kudüs-ü şerif tevabiinden Ceyb Köyü'nün 2500 dirhem mikdarındaki hissesini, Trablus'un Şeyh Tathac Mahallesi'nde kâin iki han ve dükkânların tamamını, Han-ı Adimi Mahallesi'nde vaki bir hanın tamamını, Zaviye'ye tabi Reşhiyn Köyü arazisinde kâin Taytariyye namıyla maruf dört adet değirmeni, Zaviye tevabiinden Beşniyn Karyesi arazisinde kâin dört adet değirmeni, Beyt-i Makdis-i Şerif'te kâin iki adet hamamın tamamı, Kudüs tevabiinden Beyt-i Kesa karyesinin tamamı ve Harube mezreası, Kefercins denilen köyde 24 kırat asıldan 18 kırat mikdarı hisse, Keferiana Köyü ve Keferitab mezreasını, Bakiü'l-fan Köyü'nü, Beyt-i Lukya Köyü'nü ve Beyt-i Nuşef mezreası ile Rükübis mezreasını, Beyti'l-Âhim karyesindeki 24 kırat asıldan 18 kırat mikdarındaki hissennin tamamını, Beyt-i Cala karyesindeki 24 kırat asıldan 18 kırat mikdarındaki hissennin tamamını, Remle tevabiinden Kenise Köyü'nü, Birimaiyn Köyü'nü, Sebtare Köyü'nün 24 kırat asıldan 12 kırat mikdarı hissennin tamamını, Unnabe Köyü'nü, Safriye Köyü'nün 21 kırat hissennin tamamını, Harita Köyü'nü, Cendas Köyü'nün 24 kırat asıldan yedi kırat mikdarı hissennini, Yazder Köyü'nü, Yahudiye Köyü'nü, Beyt-i Decin Köyü'nün 18 kırat ve bir kıratın sekizde biri mikdarındaki hissennini, Beyt-i Şena Köyü'nü, Rantaya Köyü'nü, Na'lin karyesinde olan 24 kırat asıldan 18 kırat mikdarı hissennini, Nablus tevabiinden Kafon Köyü'nü, Ben-i Saab Nahiyesi'nde Haşanetü'l-Cemasiyn Mezreası'nın rub' hissennini

vakfetmiştir. Yukarıda belirtilen şartları haiz mütevelliyeye günde 30 dirhem, beş nefer câbiye altışar dirhem, kâtibe on dirhem, imama dört dirhem, imaret şeyhine sekiz dirhem, vekil-i harca sekiz dirhem, kilerci ve anbardara beşer dirhem, imaret kâtibine altı dirhem, aşçıya yedi, çırağına üç dirhem, dört nefer ekmekçinin reisine altı, diğerlerine beşer dirhem, bunların üç nefer çırağına üçer dirhem, iki nefer et ve ekmek nakibine beşer dirhem, iki nefer kâse uyuyucuya üçer dirhem, üç nefer çanakçıya üçer dirhem, iki nefer buğday ve pirinç ayıklayıcıya üçer dirhem, buğday ve pirinç tartıcıya üç dirhem, buğday döğücü ve ayıklayıcısına altı dirhem, değirmenciye altı dirhem, buğday eleyicilerden birine dört, diğerine üç dirhem, bulgur döğücüye iki dirhem, un işleriyle meşgul olup buğdayı anbardan değirmene götürüp un yapıldıktan sonra tekrar imarete getirene dört, mutfağın sekayesine kâfi miktarda su getirene üç dirhem, kayyım ve kandilciye beş dirhem, hancı, ferraş ve bevva dört dirhem, mutfak bevvaına dört dirhem, ferraşa dört dirhem, dülgere ve taşçıya beş dirhem, hamam meremmetçisine dört dirhem, su yolu meremmetçisine dört dirhem, kandil yağı için günde iki dirhem tayin olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiye, Cuma geceleri ve diğer mübarek gecelerde pişirecek yemekler için tayin edilen malzemeleri ayrıntılı bir şekilde vermekle ve bu yemeklerden faydalanacak mürtezikâyı belirtmekle devam etmektedir vakfın tevliyetini üzerine alan Sultan, ölüm vuku bulunduğu tevliyetin rey-i hâkim vasıtasıyla belirlenmesini, Babü's-saade Ağası'nın nazır olmasını şarta bağlamıştır. Vakfiye vakfın sahih ve lüzumlu olduğunun şer'i muamelelerle de tesbit edildiğini ve vakfın tebdil ve tağyirine kast edenlerin vebal altında olacaklarını beyan ile sonlanmaktadır⁶⁰.

Şehzâde Mehmed'in validesi şeklinde kaydedilmiş bulunduğu Silistre Sancağı vakıf defterindeki kayıtlara göre Haseki Sultan, Rusikasrı'na bağlı iki, Aydos'a bağlı 45 ve Ahyolu'na bağlı 20 olmak üzere toplam 67 adet köyün geliri olan 549.390 akçeyi vakfetmiştir. Söz konusu köylerde vakfa vergi vermekle mükellef 593 neferi Müslüman ve 3413 neferi gebran olmak üzere 4006 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁶¹.

⁶⁰ VGMA, Defter: 608/23, Sayfa: 235, Sıra: 178.

⁶¹ TADB. TTD. EV. 561, v. 183a-b, 225a-248a, 270a-279b.

13. Mihrimah Sultan bint-i Sultan Süleyman Han Vakfı (Sultâniyye İmaretı)

1522-1578 yılları arasında İstanbul'da doğup ölen Mihrimah Sultan Kanuni Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan kızı ve Sadrazam Rüstem Paşa'nın eşidir⁶². Mihrimah Sultan'ın, kocasının 1544-1553 yılları arasında vezir-i azam almasında etkili olduğu gibi, annesi ve eşiyle kurduğu güçlü ittifakla büyük Şehzâde Mustafa'nın boğulmasında büyük rol oynadığı öne sürülür. Bu olay nedeniyle, kocasının azledilmesi üzerine Üsküdar'daki sarayda iki yıl kalan Mihrimah, Rüstem Paşa'nın 1555-61 yılları arasında sadrazamlığa getirilmesiyle saray içerisinde etkin bir siyasete başlayarak kardeşleri Bayezid ile Selim arasındaki taht kavgası sırasında Bayezid'i destekledi. 1558 yılında annesi Hürrem Sultan'ı kaybettikten sonra 1561'de Şehzâde Bayezid ve Rüstem Paşa'yı kaybeden Mihrimah'ın, 1566'da babasının ölümüyle kardeşi Selim ile beraber devlet işlerinde çok etkili olduğu belirtilmektedir. Hümaşâh'ın yanısıra Osman adında bir çocuğu daha bulunan Mihrimah'ın siyasi kararlarda etkili olma tutkusu yanında hayır ve bayındırlık işlerinde de önemli bir lider durumunda olduğu görülür. Süleymaniye, Haseki ve eşi Rüstem Paşa Külliyesi'ne yaptığı yardımların yanı sıra Edirnekapı (1566) ve Üsküdar'da iki büyük külliye (1547) yaptırarak İstanbul'un imarına katkıda bulundu. Arafat Dağı'ndan Mekke'ye su yolu döşeten Mihrimah, yeğeni III. Murad'ın ilk saltanat yıllarını da görmüş ve ölümünü müteakib Süleymaniye'deki türbeye gömülmüştür⁶³. Kızı Ayşe Hümaşah Hanım Sultan'ın ilk evliliğini Semiz Ahmed Paşa ile ikinci evliliğini ise Nişancı Feridun Bey ile yaptığı bilinmektedir⁶⁴. Sultan Süleyman'ın kızı için yaptırdığı kabul edilen külliyenin inşâsına 1540'da başlanmış ve yedi yıl içinde tamamlanmıştır. Mimar Sinan'ın mimarbaşı olduktan sonra Şehzâde

⁶² Sakaoğlu, "Mihrimah Sultan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar*, II, İstanbul 1999, s. 256; Mustafa Kaçar, "Mihrimah Sultan", *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 39-40; M. C. Baysun, "Mihr ü Mâh Sultan", *İA*, VIII, s. 307-308; Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s. 39; Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, s. 43, 46-47.

⁶³ Kaçar, "Mihrimah Sultan", s. 39-40; Baysun, "Mihr ü Mâh Sultan", s. 307-308; Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s. 39; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 307; Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996, s. 80, 85, 91, 102-103 ve 112.

⁶⁴ Sakaoğlu, "Mihrimah Sultan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, s. 256vd.

Külliyesi ile eş zamanlı olarak ele aldığı külliye, cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret-tabhane ve han yanında suyolları, çeşme ve hela gibi tesislerden oluşmaktaydı. Caminin şehirdeki panoramik yerleşimi ve sanatsal açıdan ihtivâ ettiği önem birçok araştırmaya konu olmuştur. Medrese cami ile aynı bahçe içine yerleştirilmiş olup, 16 hücreden ibarettir. Sıbyan mektebi, yazlık dersane olarak kullanılan kubbeli bir revak ve bununla aynı büyüklüğe sahip kışlık mekândan oluşmaktadır. Külliyeinin parçası olan kervansaray ve henüz yeri dahi tesbit edilemeyen imaret-tabhane günümüze ulaşmamıştır. Külliyeeye sonradan eklenen türbelerden denize bakanı Mihrimah Sultan'ın çocuklarına izâfe edilmektedir. Buradaki en eski tarihli mezar 1554 tarihinde vefat eden Rüsdem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'ya aittir. Külliyyede ikisi özgün, biri sonradan eklenmiş olan üç çeşme, bir şadırvan ve iki su haznesi tesbit edilmektedir⁶⁵.

Mihrimah Sultan'a babası Sultan Süleyman tarafından temlik edilen Selanik Sancağı'nda Karaferye ve Avrathisarı'na bağlı bazı köylerin, hala mülk statüsünde kaydedildiği görülmektedir. Aşağıda ele alınacak olan bu köylerden Avrathisarı'na bağlı olanların Mihrimâh Sultan tarafından kızı Ayşe Sultan'a H. 978 (M. 1573-74) yılında hibe edildiği belirtilmektedir⁶⁶. Ayşe Sultan'ın annesi ve babası tarafından kurulan vakıflara müteveli tayin edildiği bilinmektedir. Mihrimah Sultan adına Selanik Sancağı dahilinde Karaferye'ye bağlı dokuz, Avrathisarı'na bağlı iki ve Yenişehir/Platimana'ya bağlı 37 köy olmak üzere toplam 48 köy tesbit edilmektedir. Söz konusu köylerde 957 neferi Müslüman ve 3199 neferi gebran olmak üzere toplam 4156 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, vakıf adına toplam 188.269 akçe hâsil elde edildiği hesaplanmaktadır. Selâtin Evkafı içinde de değerlendirilebilecek olan

⁶⁵ Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, C. I, İstanbul 1963, s. 50; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, II, Ankara 1965, s. 47; Kuran, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Boğaziçi Ün. Dergisi, Beşeri Bilimler*, III, İstanbul 1975, s. 43-72; Sami Güner, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Sanat*, III/6, İstanbul 1977, s. 10-18; Kazım Çeken, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 39-42; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 597; Mehmed Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 226-228; Yıldız Demiriz, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii", *Sanat Dünyamız*, VII/20, İstanbul, 1980, s. 17-23; Erdem Yücel, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camisi", *Kültür ve Sanat*, I/3, Ankara 1989, s. 41-46; İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 40-42.

⁶⁶ TADB. TTD. EV. 553, v. 73b, 81b.

vakıf, selâtin vakıflarının Sancaktaki toplam vakıf geliri içindeki oranını % 10'dan yaklaşık % 25'e çıkarmaktadır. Sancakta kadınlar adına mukayyed olan vakıfların toplam geliri içinde Mihrimah Sultan Vakfı'nın geliri yaklaşık % 87,5 oranında yer tutmaktadır. Sancakta vakıf re'ayası olarak kaydedilen neferânın % 25'inden fazlası Mihrimah Sultan Evkafı'na rüsumunu ödemektedirler ki bu çok ilgi çekicidir. Vakıf, Evrenos Gazi Evkafı'ndan sonra Sancakta en yüksek gelire sahip ikinci vakıf durumunda olup vakfın geliri, Sancakta hesaplanabilen toplam vakıf gelirinin yaklaşık % 13'ünü teşkil ettiği hesaplanmaktadır⁶⁷. Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'da yaptırmış olduğu cami-i şerif için Niğbolu Sancağı'na bağlı Çernovi Nahiyesi'nde toplam 10 köyü vakfettiği görülmektedir. Bu köylerde 360 neferi Müslüman ve 2488 neferi gebran olmak üzere toplam 2848 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. Vakfedilelen köylerde toplam 116.376 akçe hâsıl mukayyed olup, köyler hakkında kısa bilgiler aşağıda ele alınmıştır⁶⁸. Sultan Süleyman Han, Nevrekob kazasında mülkü olan İstarçeste, Dolani ve Libahak köylerini kızı Mihrimah Sultân'a temlik etmiş ve Mihrimah Sultan da bu köylerin gelirlerini vakfetmiştir. Bu köylerde 129 neferi Müslüman ve 649 neferi gebran olmak üzere toplam 778 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. köylerden elde edilen toplam hâsıl ise 56.053 akçeyi bulmaktadır⁶⁹. Mihrimah Sultan, Üsküdar nefsinde yaptırdığı imareti için Çirmen Sancağı'nda Koçmar Tatarı köyünü vakfetmiştir. Köyde 29 nefer müğtemekkin olarak kaydedilmiş olup, köyün hâsılı ile ilgili bilgi mevcûd değildir. Köyde harab durumda olan bir bab asiyâb kaydı bulunmaktadır⁷⁰. Mihrimah Sultan Vakfı adına Balkanlardaki üç Sancakta (Selanik, Siroz ve Niğbolu) kayıtlı bulunan 61 yerleşim biriminde 1455 nefer Müslüman ve 6336 neferi gayr-ı müslim olmak üzere toplam 7791 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. Vakf bağlı olarak bu birimlerden elde edilen toplam hâsılın ise, 360.698 akçe olduğu hesaplanmaktadır (bkz Tablo 57).

⁶⁷ TADB. TTD. EV. 553, v. 74a-83b, 110a-128a.

⁶⁸ TADB. TTD. EV. 559, v. 31a-43a.

⁶⁹ TADB. TTD. EV. 577, v. 161b-165b.

⁷⁰ TADB. TTD. EV. 572, v: 2b-3a.

Mihrimah Sultan'a ait H. 965 tarihli bir hududnâmede Rumeli'de vakfettiği köylerin isimlerini görmek mümkün olabilmektedir⁷¹. Vakıflar Arşivi'ndeki 635/2 numaralı defterin 78. Sayfası ve 9. sırasında mukayyed Üsküdar'da "Mihrimah Sultan Vakfı"na ait H. Evâil-i Rebiü'l-evvel 970 tarihli vakfiye ise, Allah'a hamd ve peygamberine salât ü selam ile başlamaktadır. Vâkîfın ve babası Sultan Süleyman Han'ın uzun sıfatlarla övülmesinin ardından Şehzâde Sultan Mehmed Han Türbesi kurbunda yer alan Rüstem Paşa'nın⁷² kabrinin bulunduğu mevkide bir musluk ve ma-i safi inşa ederek, Üsküdar'da bina ettiği imâreti Evkafından cihet tayin ettiği belirtilmektedir. Türbede bekçi olan 12 nefere yevmi birer buçuk, 24 nefer tilâvet erbabına üçer akçe, otuz nefer cüzhânın ser-mahfeline, cüzleri tertib edene ve noktacıya üçer akçe, diğer 27 nefere ikişer akçe, buharcuya iki akçe, dört nefer sakiye dörder akçe, noktacıya üç akçe ve sakiyan için iki akçe sarf olunması şart olunmuştur. Vakfiye, vakfın lüzumuna dair hukuki işlemleri anlatmakla sona ermektedir⁷³. Aynı arşivde mahfûz 635/2 numaralı defterin 82. sayfasının 10. sırasında kayıtlı Üsküdar'da "Mihrimah Sultan Vakfı"na ait H. evail-i Ramazan 975 tarihli bir diğer

⁷¹ VGMA, Kasa: 157. Vakfiyede vakfedilen köylerin isimleri de toplu olarak zikredilmektedir: Kaza-i Yenişehir'de; Bakraç Tatarı, Subaşı maa Mezrâ'-i Divane Osman, Tirkemişli, Koçbasan, Muymullar, Küçük Sofular maa Mezrâ'-i Hacı Mustafa ve Hisarlık, Büyük Sofular, Orcin, Dereli ma'a Mahalle-i Türkmenler, Kozderesi, Kızılkeçiler, Kulfallar, Palamutlu, Kara Timurlu, Kavacık, Anbalaki, Ahmedler, Evrenler, Kethüdaobası; Küçük Keşirli, Pazarlı Obası nam-ı diğer Hacı Obası, Bahşiler, Osman Pınarı, Hasan Baba, Haremi Halliler nam-ı diğer Kara Hamzalar, Kostanye nam-ı diğer Kanalus, Paletmine, İskotine nam-ı diğer Aya-Nikola, Purla, Avarınçe, Kıranya nam-ı diğer Kokinopetri, Pandalimno, Işkamyâ, Topolyani, Malatıra, Sanad-ı Büzürk, Deşani, Dihalazi nam-ı diğer Konumyo, Kalameki nam-ı diğer Aspirdo, Karıça, Yenice, Halil Obası maa Ömerler. Kaza-i Çatalca; Gora nam-ı diğer Fozno. Kaza-î Badracık; Palyo Ayvarca. Kaza-î Selanik; Lefterhor. Kaza-î Karbüneş; Pishur, Raftopolo maa mahalle-i Ayo Anderye, Gostiyani. Kaza-î Karaferye; Vulçeşte, Çukurve nam-ı diğer Seli, Kaza-î Avret Hisarı; Kılış, Nükrüncü. Kaza-î Sabako; İzlikokâni, Purdan, Haline, Hiralova, Çamurlu, Alaca Kilise, Hacı Bedirli. Kaza-î Filibe; Aktu, Nerçani Kara Turgutlu Nasuh Fakihi, Ali Fakihi, İzzeddinli, Timurtaş, Novasel, Yogova. Kaza-i Tatar Pazarı; Martin İsterlice.

⁷² Rüstem Paşa, burada uzun sıfatlarla övülmektedir.

⁷³ VGMA, Defter: 635/2, sayfa: 78, sıra: 9.

belgeden, üsküdar'daki imarette pişirilmeye meşrût levâzımın miktarında düzenlemeye gidildiği anlaşılmaktadır⁷⁴.

Mihrimah Sultan Vakfı'na ait H. 978 tarihli bir diğer vakfiye⁷⁵, Allah'a hamd ve büyüklüğünü itiraf ve peygamberine salât ve selâm ile başlamaktadır. Ardından dünyanın fâniliği üzerine tertib edilen edebi cümleleri, vakfın maksadını anlatan ayât ve hadislerle süslü anlatım takib etmektedir. Vâkıf, Üsküdar'da binâ ettiği İmâret-i Âmire'de görevli olan vazifelilerin özellikleri ve ta'yin olunan cihetleri, vakfın esas bölümünde ortaya dökmektedir. Buna göre, medresedeki müderrise 50 akçe, mu'ide beş, 14 nefer danışmende ikişer, bevâba iki akçe, mescidde vaiz olana on, hâtibe on, imama on, dört nefer müezzinin birine altı, diğer üçüne beşer akçe, 11 nefer kurranın sermahfeline dört, diğerlerine ikişer akçe, meddah ve hoşhâna beş akçe, mu'arriife üç akçe, hâfız-ı mesâhife iki akçe, buhurcuya harcıyla beraber altı, iki nefer kayyuma dörder, iki nefer çerağcıya üçer, iki nefer ferraşa üçer, hela ferraşına iki, kayyum, çerağcı ve ferraşlara her ayda beşer, ibriklere ayda beş akçe, halı, hasır vesâr için kifâyet miktar verilmesi, Beytullahî'l-Haram'da Makam-ı İbrahim aleyhi's-selamda 30 nefer cüzhân, Medine-i Münevvere'de Mescid-i Nebi'de 30 nefer cüzhân, Hazret-i Halilü'r-Rahman'da 30 nefer cüzhândan dokuz nefer ser-mahfele üçer, diğerlerine ise ikişer akçe, her birine cihet-i nezaret olarak senevî onar filori verilmesi şarta bağlanmış olup, bunların herbirinin yapacağı işler tafsilatlı olarak anlatılmıştır. Vakfın tevliyeti, Mihrimâh Sultan'ın kızı Ayşe Sultan'a ba'de'l-fevt oğulları Mehmed Bey, Mahmud Bey ve Mustafa Bey'e bunların da fevt olması durumunda oğullarının oğullarına, ba'de'l-inkîraz kızlarının oğullarına ve daha sonra kızlarına meşrût olup, bunlara daha önce tayin edilen 40 akçenin, 50 akçeye çıkarıldığı kaydedilmiştir. Vakfiyede Rumeli ve Anadolu'da olan kitâbet, cibâyet, meşihât gibi görevlerin aslâh-ı utekâya ve utekânın evlad-ı evlad-ı evladına neslen ba'de neslin, ba'de'l inkirâz Ayşe Sultan'ın utekâsına verilmesi de ayrıca belirtilmiştir. Vakfiye, vakfın hukuki lüzumu ile ilgili uygulamaların nakliyle sona ermektedir.

⁷⁴ VGMA, Defter: 635/2, sayfa: 82, sıra: 10.

⁷⁵ VGMA, Defter: 635/2, sayfa: 83, sıra: 11.

Mihrimâh Sultan Evkafı ile ilgili en teferruâtli bilgilerin bulunduğu vakfiye, 635 nolu defterin 97. Sayfa ve 12. sırasında kayıtlı olup, H. Zilhicce 965 tarihini taşımaktadır. Arapça olan vakfiye⁷⁶, Allah'a hamd ve övgü ile peygamberine salt ve selâm ile başlamaktadır. Bundan sonra vesika, vakfiyedeki tabirle "bir çok dini hakikatleri ihtiva eder ince yakinî meseleleri hâvir parlak hükümleri" zahire çıkararak, vakfın maksadını açıklar. Vâkifın uzun sıfatlarla tanıtılmasının ardından, Üsküdar'da deniz sahilinde binâ ettirdiği imaret, Karabaş Mahallesi'ndeki Yenibahçe'de yaptırdığı mekteb edebi bir dille anlatılarak, bunların mesâlihi için vakfedilen akarât kaydedilmiştir. Buna göre; Rumeli'nde Filibe'ye bağlı Nasuh Fakih, Aftur, Ali Fakih, İzzeddinli, Timurtaş, Novosel, Marçove, Kara Davud köyleri, Tatar Pazarcık'a bağlı İstiranca Köyü, Samakov'a bağlı Holra, Haralova, Zilokokani, Berudan, Çamurlu, Hacı Büdeyr, Alacakilise köyleri, Çernova'ya bağlı Opar, İsmail, Semerci, Güzelceler, Esterkelova nam-ı diğer Kadı, Sataç, Tetova ve Çerveravoda köyleri, Selanik'te Kiremitler Köyü, Nevrekop'a bağlı Liyahova, İstorciste ve Bolfarico köyleri, Tırnova'ya bağlı Rohoviçe-i Müslim ve Rohoviçe-i Kebir köyleri ve Leskofça Köyü, Karaferye'ye bağlı Çukurova diğer adı Novosel, Velçeşte, Hamzahor nam-ı diğer Lefterhor, Nova Kasrı, Menlik, Perudurma, Kopay ve İskanca köyleri, Yenişehir'e bağlı 34 adet köy, İnebahtı'da Nemure nam-ı diğer Furto, Badracık ve Balyo Ayvarca ile Raktilo köyleri, Tırhala'ya bağlı Aya nam-ı diğer Yeniceköy, Dişan nam-ı diğer Büyükköy, Sinan-ı Büzürg köyleri, Anadolu'da Yenişehir Kasabası yakınındaki sekiz değirmen, Gebze'ye bağlı Nerdubanlı Köyü, Üsküdar'da haneler, değirmenler, dükkanlar, iki mahzen ve bir adet ekmekçi fırını, bozahane, şemhane, debbağhaneler akarlar arasında sayılabilir. Vakfiye, vakfın gider kalemleri hakkında verilen tafsilatlı bilgiyle sona ermektedir. Buna göre; vakfın gelirinden her sene beş bin dinar altının ayrılarak yarısının Mekke-i Mükerreme fukarasına, bâkisinin ise Medine fukarasına surre emini ile gönderilmesi, medrese müderrisine 50 dirhem⁷⁷, talebesinden olan mu'ide beş dirhem, 14 nefer talebeye iki dirhem, bevâb iki dirhem ferraşa bir dirhem, Camideki vâize miktarı belirtilmyen bir miktar, hatibe dokuz dirhem, imama sekiz dirhem, yedi nefer hafızın sermahfeline dört, diğerlerine

⁷⁶ VGMA, Defter: 635, sayfa: 97, sıra: 12.

⁷⁷ Bu müderrisin Rüstem Paşa Medresesi'nden getirilmesi şarta bağlanmıştır.

ikişer dirhem, naathan beş dirhem, muarrife iki dirhem, dört nefer müezzine dörder dirhem, muvakkite dört dirhem, 30 nefer cüzhânın resine, muarrifine ve imama üçer, diğerlerine ise ikişer dirhem, 30 nefer kurranın reisine üç, diğer 29 nefere ikişer dirhem, muarrife bir dirhem, buharcuya altı dirhem, iki nefer tilâvetçiye ikişer dirhem, yedi nefer müsebbih birer dirhem, noktacıya bir dirhem, hafız-ı kütübe iki dirhem, kayyuma üçer buçuk dirhem, iki nefer kandilciye üçer dirhem, Üsküdar'daki mektebdeki muallime üç dirhem, kalfaya iki dirhem, ferraş ve süpürgeciye bir dirhem, İstanbul'da inşa ettiği diğer mektebdeki muallime üç dirhem, kalfasına iki dirhem, dört nefer cüzhâna birer buçuk dirhem, üç nefer kurraya ikişer dirhem, mütevelliyeye 40 dirhem, imaretin ve evkafın kâtibine on dirhem, beş nefer câbi ve beş nefer câbi kâtibinden, Filibe, Tatar Pazarcık, Samako ve Çernova kazalarındaki vakıfların câbisine beş, kâtibine dört dirhem, Selanik, Nevrapop, Avrathisarı, Karaferye ve Timurhisar kazalarındaki vakıfların câbisine beş, kâtibine dört dirhem, Yenişehir'deki Evkafın câbisine beş, kâtibine dört dirhem, Çatalca, Kesriçe, İnebahtı ve Tırhala'daki Evkafın câbisine beş, kâtibine dört dirhem, Gekbüze ve Üsküdar'daki emlakın câbisine beş, kâtibine dört dirhem, bunların dışında tutulan bir câbiye beş dirhem, imaretteki şeyhe sekiz dirhem, vekil-i harca altı dirhem, anbar kâtibine beş dirhem, kilerciye dört dirhem, çerağcıya iki dirhem, anbarcıya iki dirhem, dört nefer ekmekçinin reisine beş, çıraklarına dörder dirhem, dört nefer aşçının reisine beş, diğerlerine dörder dirhem, gendümkübe üç dirhem, oduncuya bir dirhem, et hamalına bir dirhem, dört nefer pirinç ve buğday ayırtıcısına birer dirhem, dört nefer kâsekeşe birer dirhem, kazan yıkayıcıya iki dirhem, kâse yıkayıcıya birer buçuk dirhem, iki nefer nâkibe ikişer dirhem, mutbak kayyumuna iki dirhem, iki nefer bevâba ikişer dirhem, dört nefer ferraşa üçer dirhem, Han'daki ahırcıya üç dirhem, hela süpürücüsüne bir dirhem, iki nefer meremmetçiye ikişer dirhem tayin olunmuştur. İmarette pişirilecek yemeklerin malzemesi de ayrıntılı olarak vakfiyede verilmiştir. Bu malzemeden yapılacak yemekler ve imarete gelen misafirlere verilecek olan miktar da vakfiyede en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Vakfiye, bundan sonra yeniden cihet tayinleri hakkında bilgi vermeye geçmektedir. Bunlardan İstanbul'daki Hoca Kasım Mescidi'ndeki imama, müezzine, kayyumuna, mum, hasır, yaygı vesair levazımına

gereklikçe ikişer dirhem verilmesi şarta bağlanmıştır. Vakfın zevâidinden, Üsküdar'da güzel bir mevkide 12 adet talebe hücrelerini ve bir büyük dershaneyi müstemil olacak bir medrese inşa olunarak, burada vazife yapacak olan müderrise günde 40 dirhem, talebesinden olacak tevvâba bir buçuk dirhem tayin olunmasını da şart eden vâkife, 12 nefer türbebekçisine birer buçuk dirhem, 24 nefer cüzhâna üçer dirhem, 30 nefer diğer cüzhânın reis, muarrif ve noktacısına üçer, diğerlerine ikişer dirhem, 30 nefer hafızânın reis, muarrif ve noktacısına üçer, diğerlerine ikişer dirhem, üç nefer hacıya senede 6000'er dirhem, Rüstem Paşa kerimesi Ayşe Sultan'a hayatta olduğu müddetce günde 200 dirhem, vefatından sonra türbesinde cüz okuyacak 30 neferin reis, muarrif ve noktacısına üçer, diğerlerine ikişer dirhem, Ayşe Sultan'ın evladlarına günde ellişer dirhem, bunların inkırazı durumunda 90 nefer cüzhân tayin olunarak bunların reis, muarrif ve noktacısına üçer, diğerlerine ikişer dirhem, on nefer müsebbihe birer dirhem, türbedeki buharcuya üç dirhem, vakfın tamiri için lazım olan malzeme için senede 400 dirhem, umumi bir tamirât için gerektiğinde kullanılmak ve yeni akârat satın almak üzere 10.000 altın tayin etmiştir. Vakfiye bundan sonra vakfın hukuki lüzumu ile ilgili kısma geçerek sonlanmaktadır.⁷⁸.

14. İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı

Sultan II. Selim'in Nurbânu Sultan'dan doğan kızı olup, 1545 yılında Manisa'da dünyaya gelen İsmihan Sultan, Şehzâde Selim ile Bayezid'in mücadelesi sırasında 1562'de Şehid Mehmed Paşa ile evlendirildi. O sırada iki hanımla evli bulunan Paşa'nın İsmihan Sultan ile evlenebilmek için iki hatununu boşadığı belirtilmektedir. Babası II. Selim ve kardeşi III. Murad zamanlarında haremde en nüfuzlu kadınları arasında yer alan İsmihan Sultan'ın kısa boylu, çirkin fakat zeki ve hırslı bir kişiliğe sahip olduğu rivâyet edilmektedir. Sokullu Mehmed Paşa ile olan evliliğinden İbrahim Han adında bir oğlu olan İsmihan Sultan, kocasının öldürülmesinden sonra Özdemiroğlu Osman Paşa ile evlenmek istediysen de Paşa'nın buna yanaşmaması üzerine, Kalaylıkoz Ali Paşa ile evlendi. Eski eşini boşamak durumunda kalan Ali Paşa'nın eşinin ağlayıp döğünmesi, Budin halkının tepkisine sebep olmasına rağmen yapılan bu evlilikten bir sene sonra 1585'te lohusa döşeginde

⁷⁸ VGMA, Defter: 635, sayfa: 97, sıra: 12.

vefat eden İsmihan Sultan, babasının Aya-Sofya'da bina ettirdiği türbesine defnedildi. Bu evlilikten doğan Mahmud adındaki oğlu da doğumundan 50 gün sonra vefat ederek Sokullu Mehmed Paşa'nın Eyüb Sultan'daki türbesine gömülmüştür⁷⁹. Sultan II. Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın Çirmen Sancağı'nda vakfettiği dört köy ve iki mevrâ'dan toplam 21.445 akçe hâsıl elde edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu yerleşim birimlerinde toplam 226 nefer gebran mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁸⁰. İsmihan Sultan'ın hayrâtı için Silistre Nahiyesi'nde bir, Varna'ya bağlı üç, Tekfurgölü'ne bağlı dört ve Prevadi'ye bağlı iki köy olmak üzere toplam 10 köyün geliri olan 40.691 akçeyi vakfettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu köylerde 151 neferi Müslüman ve 1198 neferi gebran olmak üzere toplam 1349 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir⁸¹. Söz konusu toplam 15 köy ve iki mevrâ'da 157 neferi Müslüman ve 1424 nefer gayr-ı müslimden müteşekkil toplam 1581 nefer mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, vakıf adına toplam 62.186 akçe hâsıl toplandığı anlaşılmaktadır.

15. Gevherhan Sultan Vakfı

Sultan II. Selim'in kızı olan Gevherhan Sultan, 1544 yılında Manisa'da doğmuş olup, annesinin Nurbânu Sultan olması muhtemeldir. 1562'de diğer kızkardeşleriyle beraber evlendirilen Gevherhan Sultan, düğün masraflarına karşılık 10.000 flori in'am edilen Piyale Paşa ile evlendirilmiş, O'nun 1578'de vefat etmesi üzerine üçüncü vezir Boyalı Mehmed Paşa ile izdivâç yapmıştır. Çağaloğlu'nda H. 995'te (M. 1587) bir medrese bina ettiren Gevherhan Sultan, babası tarafından kendisine temlik edilen emlak ve köylerini buraya vakfetmiştir. Vefatını müteakib babasının türbesine defnedilen Gevherhan Sultan'ın Piyale Paşa'dan Ayşe ve Fatma Sultan adında iki kızı olmuştur⁸². Gevherhan Sultan, Medine fukarâsı için Lofça'ya bağlı iki köyü vakfetmiştir. Köylerde 44 nefer gebran mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, vakıf adına toplam 4684 akçe hâsıl toplandığı

⁷⁹ Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s. 69; Sokullu Mehmed Paşa ve İsmihan Sultan vakıfları için bkz. Topkapı Arş. E. No. 1993, 7537.

⁸⁰ TADB. TTD. EV. 572, v: 18b-21a, 78a.

⁸¹ TADB. TTD. EV. 561, v: 54a-55a, 111b-114a, 132a-138a, 167b-170a.

⁸² Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 70.

anlaşılmaktadır⁸³. Gevher Han Sultan'ın bu köylerle beraber Tatovan köyünün gelirini de Medine-i Münevvere için vakfettiği belirtilmektedir. Ancak köy hakkında herhangi bir bilgi mevcûd değildir.

Gevherhan Sultan'ın İstanbul, Filibe, Edirne (Paşa), Niğbolu, Dimetoka, Eğriboz ve Tırhala'daki Evkafı hakkında bilgi veren vakfiyesi, H. evâil-i Ramazan 1018 tarihini taşımaktadır⁸⁴. Vakfiye, formatik olarak Allahâ hamd, peygambere salât ve selâm, vâkıfeye ve babasına övgülerle başlamaktadır. Bundan sonra, Medine-i Münevvere'de Ravza-i Mutahhara'da 30 neferin birer cüz-i şerif tilâvet etmesi mukâbilinde senevi 360 sikkeyi tasarruf ettiği belirtilmekte ve bunu müteakib, vâkifenin Kostantiniyyetü'l-Mahmiyye'deki Avrat Pazarı İğneci Mahallesi'nde hududları belirtilmiş bir medresesi ile Rumeli'nde Fethü'l-İslam Kasabası'nda inşa ettirdiği câmi-i şerif ve hamamının yanındaki dekâkini vakfettiği haber verilmektedir. Vakfiye, söz konusu hayrât için akâr olarak kaydedilen toplam 101 adet köyün varlığını belirttikten başka, bunlardan bazılarının geliri hakkında da bilgi vermektedir. Rumeli'nde Paşa Sancağı'na bağlı Filibe Kazası'nda senevî 2710 akçe hâsılı ile Köpüklü ve Beganbeylü, Dimetoka'da hâsılı 1000 akçe olan Kara Yusuf lu ma'a Mahalle-i Doğanderesi, Eğriboz'daki Atina Nahiyesi'ne bağlı 2657 akçe hâsılı Bula Sinan, Tırhala'daki Fener Kazası'na bağlı 945 akçe hâsılı Kubavaravaşi, Badırcık'a bağlı 757 akçe hâsılı Kayalı, Niğbolu'daki Lofca'ya bağlı 1289 akçe hâsılı Kaligreva ve 567 akçe hâsılı Tatava, Eğriboz'a bağlı İzven'de 20.700 akçe hâsılı İstilce ismi verilen köyler olup, İpsala'daki Kozkırı'nda ve Sofya'daki mer'alardaki 2000 ağnamını dahi vakfetmiştir. Gevherhan Sultan, Anadolu'da Elmaluborlu Kazası'na bağlı Bostanbükü karyesindeki câmisi için Dârü's-Saltanatü's-Seniyyetü'l-Mahmiyye dahilindeki muhtelif büyütu ve Kırkçeşme Suyu'ndaki dolabını ve Eski Saraysuyu'ndaki çeşmesini vakfetmiş, vakfettiği sarayında hayatta oldukça kendisi, sonra Hadice Hanım Sultan'ın oturmasını şart etmiş, bundan doğan evladı münkâriz olursa sâlih ve dindar kimseye Kur'ân-ı Azim ve Furkan-ı Kerim'den her gün bir hatm-i şerif kıra'at ettirmesi mukâbilinde verilmesini de şarta bağlamıştır. Medresede müderris

⁸³ TADB. TTD. EV. 559, v: 125a-b.

⁸⁴ VGMA, Defter: 742, sayfa: 165, sıra: 67.

olana yevmî elli akçe, 15 nefer talebeden mu'id olana 12 akçe, diğerlerine altışar akçe, bevvăba dört akçe, ferraşa iki akçe tayin eden Gevherhan Sultan, vakfın tevliyetini nefesine, ba'de vefatihi kızı Hadice Hanım Sultan'a ba'de vefatihâ evlâdı ve evlâd-ı evlâdına ve inkirazi'l-evlâd, vakfın nâzırı olan Dârü's-Sa'ade Ağası ma'rifetiyle güvenilir bir kimseye şart etmiştir. Fethü'l-İslam'daki câmi-i şerifde görevli olan imama yevmî sekiz, hâtibe yedi, müezzine dört akçe, dört nefer devirhânın sermahfeline iki, diğerlerine birer akçe, muarrife bir akçe, iki nefer sala müezzinine birer akçe, bir veya iki nefer kayyum ve çerağcıya ikişer akçe, mütevellîye beş akçe, câbiye dört akçe, meremmetçiye üç akçe, diğer meremmetçiye dört akçe tayin edilmiştir. Plevne'deki Şeyh İlyas Efendi fukarasına ta'am için 25 akçe, mütevellisine beş akçe, Anadolu'daki Buğu Köyü'nde bina ettiği câmii imamı ve hatibi ve ser-mahfeline yevmî on akçe, vâ'iz ve nâsiha üç akçe, bir müezzin ve devirhân dört akçe, iki nefer kayyuma üçer akçe, iki nefer devirhâna üçer akçe, bir nefer devirhâna iki akçe, mu'arrif ve devirhâna üç akçe, mütevellîye üç akçe, meremmetçiye dört akçe, kuyudan kifayet miktarı su çekene üç akçe, suyu musluğa koyana iki akçe, bütün evkaftan bâki kalan zevâidden oğullarına yevmî otuz akçe ve kızlarına kırk akçe verilmesi, kendilerden sonra kalan mu'tekallarının evci olmayanlara beşer akçe vazife verilmesi ve Muharremi'l-haramın onuncu günündeki Aşure Günü'nde ve Kadir gecesinde beş nefer yetime birer takiye, kapama, birer zebun ve birer çift pabuç alınarak her sene on yetimin mesrûr edilmesi şarta bağlanmıştır. Vakfın nezaretinin Kızlar Ağası'na bırakıldığı anlaşılmaktadır⁸⁵. Aynı arşivde 742 numaralı defterin 171. Sayfa ve 68. sırasında kayıtlı Semendre'deki "Gevher Han Sultan Hazretleri Vakfı"na ait H. evâil-i Ramazan 1032 tarihli vakfiye, vâkifenin Güvercinlik Kazası'nda Tuna nehri üzerindeki Kosbatın, Lipe ve Orta Keşişlik isimli dalyanlarını vakfederek, hâsil olan meblağdan tayin ettiği cihetleri açıklamaktadır. Buna göre, Devirhânlara ikişer akçe, tilâvet edenlere birer akçe, namazcıya beş akçe, noktacıya bir akçe, buharcuya iki akçe, ferraşa iki akçe, kâtibe on akçe, iki atlı câbiye yevmî onar akçe, nâzıra (damadı İbrahim Paşa) seksen akçe, müfettişe (Müderris Handan Efendi) on akçe, oğlu Salih Bey'e yetmiş akçe kızı Hatice Hanım Sultan'a yüz akçe, Kapuağası

⁸⁵ VGMA, Defter: 742, sayfa: 165, sıra: 67.

Dilâver Ağa'ya on akçe, kethüdası Perizâr Hatun'a sekiz akçe, Şemsperi'ye altı akçe, Gülbahar'a altı akçe, Bedirmâh'a beş akçe tayin edilmiştir⁸⁶.

16. Hanım Hatun bint-i Dede bâli Vakfı

Sultanzâde Hanım Sultan'ın Çirmen'deki vakıf köyleri hakkında sınırlama kayıtları bulunmakla beraber, köylerin nüfusu ve gelirleri hakkında bilgi mevcûd değildir⁸⁷. Asıl adı İsfahanşah olan Hanım Hatun, Çandarlı Hayreddin Paşa'nın küçük oğlu İbrahim Paşa'nın eşidir. Çandarlı İbrahim Paşa'dan Mahmud ve Mehmed adında iki oğluyla Fatma ve Hatice adında iki kızı olmuştur. Oğullarından Mahmud Çelebi, Çelebi Sultan Mehmed'in kızıyla evlenmiş, Bolu'da sancakbeyliği yapmış ve bir süre haçlılarca esir edilmişse de yüklü bir miktar fide karşılığında Edirne-Segedin Anlaşması sırasında kurtarılmıştır. Mahmud Çelebi'nin Bolu'da bir zaviye vakfı olduğu bilinmektedir. Diğer oğlu Mehmed'in evlâdı olmadığı anlaşılmaktadır. Kızlarından Hatice Hatun'un ise, yaptığı evlilikten Hasan adında bir oğlunun olduğu anlaşılmaktadır⁸⁸. Babası Dede bâli'nin Çavlı Bey'in oğlu Resul Bey'in oğlu olduğu bilinmektedir. Dede bâli'nin Kütahya'daki Tavşanlı'ya bağlı Çukurviran ve Pazarköy ile Gödeler Cemâ'atinden hâsıl olan yaklaşık 15.000 akçelik meblağı, Germiyanoglu Yakub Çelebi ve Çelebi Mehmed zamanında vakfettiği anlaşılmaktadır⁸⁹. Vakfiye, Allah'a hamd, peygambere salât ile dünya hayatının fâniliği ve ahiret hayatının ebediliği hususlarını edebi bir dille ortaya koyduktan sonra vakfedilen emvâli sıralamıştır. Buna göre; İznik'e bağlı Hasbeyli, Gerede'ye bağlı Çayviran, Avşar, Gonca Aliler, Menkalar, Geçidler, Kabaklar, Sungurlar, Dümenler ve Timurceli Karyeleri, Hayrabolu'ya bağlı Karagür, Şalgamlu ve Yörgüçlü nam karyeler Taşabad Nahiyesi'ndeki Belek Keyogan, Taroma, Melal, Timurtaş, Kuruçay nam karyeleri ve Sonisa'ya bağlı Irak, Bozyaka Yığıç, Kemkez, Ohtab, Yaroba, Morlağan, Yolalı ve Dertlü köyleri ile Kırköprü mezraasını vakfeden Hanım Hatun'un vakfın tevliyet ve nezâretini nefesine ve vefatından sonra Çandarlı İbrahim

⁸⁶ VGMA, Defter: 742, sayfa: 171, sıra: 68.

⁸⁷ TADB. TTD. EV. 572, v. 28a.

⁸⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1988, s. 55.

⁸⁹ TADB. TTD. EV. 560, v. 68b-70a; BOA. TTD. EV. 740, s. 35; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2003s. 50, dipnot: 3.

Paşa'dan olan oğlu Mahmud Çelebi'ye ve ba'dehu Mahmud Çelebi'nin aslah ve erşed ebnâsına neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin şart etmiş olup, çocukların inkırazı durumunda kölelerin aslahına bırakmıştır. Vakıf akarlarının üç seneden fazla kiraya verilmemesi ve medresede görevli müderrisin ehl-i ilim ve fazıl kimse olması katibin kalil ve kesir haracı tahrir etmesi 15 nefer hafızın her gün kelam-ı kadim ve Mushaf-ı Kerim'deb birer cüz tilavet etmesi ve bir kimsenin her gün vakıfın ruhu için ihlas suresini kıraat etmesi şartlar arasında yer almaktadır. Vakıf görevlileri içinde müderrise yevmi altı akçe talebeye senevi 175 rumi ve madrup kuruş evladı utekaya 145 kuruş, katibe yevmi üç akçe, hasbeylü cabisine günde iki akçe, çayvıran cabisine 23 akçe, Şalgamlu cabisine 23 akçe, onbeş nefer cüzhana Hanım Hatun'un Kudüs'te bina ettirdiği medresesi için Hayrabolu'ya bağlı üç köyün gelirini vakfettiği görülmektedir. Söz konusu vakıf yerlerde 111 nefer Müslüman mütemekkin olup, toplam 24.116 akçe hâsıl vakıf adına kaydedilmiştir⁹⁰.

17. Kaya Hatun an-evlâdı Timurtaş Evkafı

Beyaz Timurtaş⁹¹ evlâdından Mustafa, Bayezid, Ahmed, Mahmud, Ayşe, Hüma, Kaya, Zaman ve Fatıma'nın mutasarrıfı olduğu vakıf için Hayrabolu'ya bağlı toplam dört köyün geliri vakfedilmiştir. Vakıf köylerin en son Kaya Hatun'un elinde kaldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu vakıf yerlerde 247 nefer Müslüman mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, 22.642 akçelik hâsıl vakıf adına akar olarak kaydedilmiştir⁹². Timurtaş Bey'in H. Receb 810 tarihli arapça vakfiyesinden, Bayezid Hüdâvendigâr oğlu Emir Süleyman'ın kendisiyle iftihar ettiği Çandarlı Ali Paşa'nın azadlısı Timurtaş Bey b. Abdullah'a Hayrabolu'da yaptığı temlikler hakkında bilgi edinmek mümkündür. Buna göre Karakarlı Köyü'nü mülk olarak tasarruf etmekteyken gaflet uykusundan uyanıp, bu mülkünü vakfeden Timurtaş Bey vakfın tevliyyetini oğullarına ve *neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin* oğulları oğullarına, bunların inkırazından sonra ise kızlarına ve

⁹⁰ TADB. TTD. EV. 548, v: 129a-130a.

⁹¹ Timurtaş Bey'in Edirne'deki Gürgenoğlu Mezrea'sını vakfetmesi husus hakkında bkz. VGMA, Defter: 585, S: 11/11.

⁹² TADB. TTD. EV. 548, v: 137a-139b.

oğullarının kızlarına aynı şartla teslim etmiştir⁹³. Karakarlı Köyü'nün daha sonra ikiye ayrıldığı anlaşılmakta olup, Hacı Musa Köyü'nün daha sonra vakfedilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

18. Mahdûme Hatun vâlide-i Şahin Giray Vakfı

Silistre Sancağı'ndaki Camii için Şahin Giray'ın annesi Mahdûme Hatun'un 30.000 akçeyi onu onbir hesabı üzere vakfederek ribhından hâsıl olan 3750 akçeyi eczâhan cihetine yevmi 6, nezârete 4, muallime meşrût olan tilavet-i hatm için senede 100, Şeyh Camii imamına meşrût olan sure-i Tebareke tilaveti için bir, tabh-ı helva-i cilbâb-ı şerif için senede 100, noktacı ciheti için yevmi bir ve saraç-ı cami-i şerif için senede 10 akçe olmak üzere cihet tayin etmiştir⁹⁴.

Kırım Hanı Şahin Giray'ın annesi Mahdûme Hâtûn'un Vize'deki Seyyid Kasım Mahallesi Mescidi için vakf ettiği ev, bahçe ve 10.000 akçenin tevliyeti kadırlara şart edilmiş olup, kadırların beş bin akçeyi kaybetmeleri dolayısıyla tevliyetleri kaldırılmış ve evkâf rakyeye olunup rakyeden iki bin akçe hâsıl elde edildikten sonra toplam 7000 akçe "mâl-ı vakf" olarak kaydedilmiştir. Söz konusu 7000 akçeden 1050, mezrâdan 150, bahçeden 130, sebze ve meyve öşründen 100, Ahmed Bey'in uhdesindeki asiyâb ve bahçeden 80 ve Pınarhisarı'ndaki asiyâbdan ise 1600 akçe hâsıl elde edildiği görülmektedir. Vakfın toplam geliri 3110 akçe olup, masraf kalemlerini ise imamet, müezzin ve mütevellî cihetleri senede 360'şar, eczâhan ciheti senede 1800, şem ve hasır bahası 100, mescid ve asiyâbın meremmeti ciheti ise 130 akçe ile teşkil etmektedir⁹⁵.

19. Eslime Hatun Evkafı

Çandarlı Vezir Ailesi'ne mensûb olduğu bilinen Eslime Hatun⁹⁶, Kara Timurtaş Paşa'nın torunu Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in oğlu Yahşi Bey ile evlenmiş olup, bu evlilikten Sofu Ali Bey adında bir oğlu ve Ayşe ile Hafize adlarında iki kızı dünyaya gelmiştir. Bursa ve Mudanya'daki gelirlerini Serez'de Hayreddin Paşa Vakfı'na bağışlayan

⁹³ VGMA, Defter: 747, Sayfa: 141, Sıra: 126 ve Defter: 988, 259/162.

⁹⁴ TADB. TTD. EV. 561, v. 294a.

⁹⁵ TADB. TTD. EV. 548, v: 62a.

⁹⁶ Evangeli Balta, "Serez", *DiA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 557-558.

Eslime Hatun⁹⁷, Sultân Murad Hân hükmü ile Siroz'daki Pervisinik Köyü gelirlerinden Selçuk Hâtun'un hissesine düşen 3400 akçenin dışında kendisine düşen 5400 akçelik geliri, Siroz nefsinde yaptırdığı mescid ve eczâya ta'yîn etmiştir. Köyde 24 hane ve 18 mücerredten müteşekkil 42 nefer meskûn olarak kaydedilmiş olup, dört adet çiftlik ve iki adet baştine de tesbit edilebilmektedir. Köyün toplam hâsılı 7703 akçedir⁹⁸. Eslime Hatun'un 1497 yılı Eylül'ünde tertib ettirdiği vakfiyesinin yanında oğlu Sofu Ali Bey'in vakfiyesi 1489 yılını taşımaktadır⁹⁹.

20. Mihal oğlu Ali Bey Zevcesi Mâhitâb Hatun Vakfı

Niğbolu'daki Bohot Köyü'nün Ali Bey'in oğlu Mehmed Bey'e ve ondan da oğlu Ali Bey'e intikâl ettiği, Ali Bey'den çocuksuz vefat eden Ahmed Bey'e geçen mutasarrıflığın, son tahlilde Mihal Bey oğlu Gazi Ali Bey'in bazı Avrupalı hanedanlar ile ilişkilendirilen zevcesi Mahitâb Hatun¹⁰⁰'a geçtiği ve onun da Süleyman Bey Camii'nde günde altı adet cüz tilâveti için kendi hissesine düşen kısmı vakfettiği anlaşılmaktadır. Plevne'ye bağlı olarak bu köyün diğer hissesinin ise, Mihallü neslinden İskender Bey'in oğlu Yahşi Bey'e intikâl ettikten sonra çocuksuz olarak vefat ettiği ecilden Hasan Bey oğlu Süleyman Bey'in kızı ve Beyşehri Sancakbeyi olan Mustafa Bey'in eşi Aynışah Hatun'un mülkü durumuna geçmiştir. Köyde 99 hane ve 112 mücerredten oluşan toplam 211 nefer meskûn olarak kaydedilmiştir. Köyün hâsılı 15.354 akçedir¹⁰¹. Bundan başka İsveti Kergi Manastır'ında yetiştirilen mahsulden de 40 akçe vergi alındığı da kaydedilmiştir¹⁰².

21. Hadice Sultan bin Mehmed Bey bin Mihal Bey Vakfı

Mihal oğlu Mehmed Bey'in kızı olan Hadice Sultan'ın Gökbilgin'e göre Hızır ve Hundi Hatun adında kardeşleri bulunmaktadır¹⁰³. Bununla

⁹⁷ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s. 96.

⁹⁸ TADB. TTD. EV. 577, v: 136b.

⁹⁹ VGMA, Defter: 49, Sayfa: 114 ve 116.

¹⁰⁰ Yaşar Gökçek, *Kösemihaloğulları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950, s. 37; Gökbilgin, "Mihaloğulları", *İA*, C VIII, İstanbul 1989, s. 287. Ayverdi tarafından Manend Hatun şeklinde verilmiştir.

¹⁰¹ BOA. TD. 382 No'lu defterin 746-48. sayfasında köyün nüfusu üç nefer Müslümanın yanısıra, 116 hane, 84 mücerred ve dört biveden müteşekkil 204 nefer gebrandan oluşmaktadır. Köyün hâsılı ise 14.690 akçedir.

¹⁰² TADB. TTD. EV. 559, v: 120a-b.

¹⁰³ M. T. Gökbilgin, "Mihaloğulları", s. 290-291.

beraber, Niğbolu Sancağı Defteri'nde Mehmed Bey'in İskender, Hızır ve Ali adında evlatlarının tesbit edilmiş olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu bilgiler ışığında Hadice Sultan'ın İskender Bey, Hızır Bey ve Ali Bey'in kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Hadice Sultan, bânisi olduğu vakıf için Trestenik Pınarbaşı köyünün vergi gelirlerini vakfeden Hadice Sultan'ın, Plevne'nin mamurlaşmasında çok önemli bir payı bulunan "Mihallü" neslinden olduğu görülmektedir. Bu noktada Mihallü ailesine ait vakıfların bir arada ele alınmasının sonuç bölümüne bırakıldığı, burada ise Aşıkpaşazâde'nin dörtlü gruplandırmasındaki "Bacıyân" (Kadınların Kurduğu Vakıflar) içinde anılmasının tercih edildiği belirtilmelidir. Pınarbaşı köyü, Plevne sınırında Mihal oğlu Mehmed Bey Hersek Sancağını mutasarrıf iken, Blay adındaki kaleyi feth ettikten sonra 15 nefer evli kâfiri teskin ettirmesiyle kurulmuştur. Mehmed Bey'in oğlu Hızır Bey'in de Sada Kalesi'ni feth etmesinden sonra on nefer "*ulu kâfiri*" köyde teskin ettirdiği belirtilmektedir. Hızır Bey fevt olduktan sonra kardeşi Şehribanu Hatun ile aralarında rızalaşarak köyü mülklüğüne alan İskender Bey'in ardından kardeşi Ali Bey ve Hadice Sultan arasındaki nizalaşmayı müteakib, Hadice Sultan tarafından nefsi Plevne'de bulunan Câmî-i Şerîf'e vakfedilmiştir. Köyde 6 hane ve 2 mücerreden oluşan 8 müslüman nüfusu ile 156 hane ve 98 mücerreden müteşekkil 254 gebran nüfusun teşkil ettiği 262 neferin mütemekkin olarak kaydedilmiş olduğu tesbit edilmiştir¹⁰⁴. Köyün hâsılı 13.044 akçeyi bulmaktadır¹⁰⁵.

22. Hânî Hatun bint-i Yahya Paşa Vakfı

Mihaloğlu Gazi Ali Bey'in oğlu Hasan Bey'in (Paşa) zevcesi olduğu belirtilen Hânî Hatun'un, kendisine Ali Bey tarafından "*mihir*" için verildiği kaydedilen Dibnik Köyü'nü kurduğu hayrât için vakfettiği anlaşılmaktadır. Ayverdi tarafından *Hatune Hatun* şeklinde verilen Hani Hatun'un Sultan Bayezid'in kızı, Yavuz Sultan Selim'in kız kardeşi ve Kanuni'nin halası olan Hüma Hatun'un kızı olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁶.

¹⁰⁴ TADB. TTD. EV. 559, v: 74a-79a.

¹⁰⁵ BOA. TD. 382 No'lu defterin 750-52. sayfasında köyün nüfusu beş hane ve dört mücerreden müteşekkil dokuz nefer Müslüman ile 132 hane, 108 mücerred ve iki biveden müteşekkil 242 gebranın teşkil ettiği 251 neferi bulmaktadır. Köyün hâsılı ise 11.000 akçe olarak kaydedilmiştir.

¹⁰⁶ Bkz. Fahametin Başar, "Malkoçoğulları", s. 24.

Hasan Paşa ile olan evliliğinden Süleyman Bey dünyaya gelmiştir. Mezkûr karyeyi Ali Bey'in Evkafına vakfetmeden kendi mülkünden ifraz edib oğlu Hasan Bey'e hibe ettiği, Hasan Bey'in de zevcesi olan Yahya Paşa kızı Hani Hatun'a "*mihr-i müeccel*" için tayin olunan on sekiz bin floriye bedel olarak Niğbolu'daki köyü ona hibe ettiği belirtilmektedir. Hani Hatun ise köyü vakfetmiştir. Köyde 529 hane ve 248 mücerredten müteşekkil 777 neferin mütemekkin olduğu görülmektedir¹⁰⁷. Köyün hâsılı 47.820 akçe olup, miri için ayrılan 2000 akçenin çıkarılmasından sonra baki kalan 45.820 akçenin Üsküb nefsinde bulunan mescidin masrafları ve Hasan Bey'in ruhu için onbeş cüz tilavetine sarfolunduğu kaydedilmiştir¹⁰⁸.

23. Şehribânu Hatun bint-i Hızır Bey bin Mihal Bey Evkafı

Mihal Bey'in oğlu Hızır Bey'in kızı Şehribanu Hatun¹⁰⁹, Niğbolu Sancağı'ndaki Ablaniçe Köyü'nün gelirini Plevne nefsinde bulunan Süleyman Bey'in türbesinde eczâ tilâveti için vakfettiği belirtilmektedir. Süleyman Bey'in Hızır Bey'in kardeşi Gazi Ali Bey'in oğlu Hasan Paşa ile Yahya Paşa'nın Bayezid Han'ın kızı Hüma Hatun'dan olan kızı Hani Hatun'un çocuğu olduğuna yukarıda değinilmiştir. Köyde 120 hane ve 94 mücerredten müteşekkil 214 neferin mütemekkin olarak kaydedildiği görülmektedir¹¹⁰. Köyün hâsılı 14.667 akçeyi bulmaktadır¹¹¹.

24. Kumru Hatun Vakfı

Çelebi Sultan Mehmed'in eşi olduğu Sanılan Kumru Hatun, II. Bayezid devrinin başlarına kadar yaşayan Selçuk Hatun'un annesidir¹¹².

¹⁰⁷ BOA. TD. 382 No'lu defterin 733-740. sayfasında köyün nüfusu 442 hane, 322 mücerred, iki mâ'lûl ve kötürüm ile 8 biveden müteşekkil 774 nefer olarak belirlenmiştir. Köyün hâsılı ise 46.573 akçedir.

¹⁰⁸ TADB. TTD. EV. 559, v: 114a-117a.

¹⁰⁹ M. T. Gökbilgin, "Mihaloğulları", s. 290.

¹¹⁰ BOA. TD. 382 No'lu defterin 755-57. sayfasında köyün nüfusu altı nefer Müslümanın yanısıra, 117 hane, 78 mücerred ve üç biveden müteşekkil 198 nefer gebrandan oluşmaktadır. Köyün hâsılı ise 13.115 akçedir.

¹¹¹ TADB. TTD. EV. 559, v: 118b-119b.

¹¹² Çelebi Sultan Mehmed'in Murad, Kasım, Ahmed, Mustafa, Yusuf ve Mahmud adında altı oğlu ile Selçuk, Hafsa, Sultan, Ayşe ve Hatice Hatun'un yanısıra isimleri bilinmeyen iki kızı bulunmaktadır. Bunlardan Selçuk Hatun, Candaroğlu İsfendiyar'ın oğlu İbrahim Bey'e, Hafsa Hatun, Çandarlızâde İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmud

Kumru Hatun, Selanik'te 12.000 akçe vakfederek, hâsıl olan 1800 akçenin üç nefer cüzhâna günde üç ve mütevelliyeye günde bir akçe olmak üzere cihet tayin edilmesini şarta bağlamıştır¹¹³.

25. Tacü'n-Nisâ Hatun Vakfı

Sultan II. Murad'ın mutantan bir düğün ile evlendiği İsfendiyaroğulları'ndan İbrahim Bey'in kızı Hatice Halime Hatun'un, her ne kadar Bursa'daki vakıf kaydında "*Seyyidetü'n-Nisa*" olarak sıfatlandırılmışsa da Selanik'teki vakıf kaydında Fatih Sultan Mehmed'in annesi Hüma Hatun gibi "*Tacü'n-Nisa*" olarak sıfatlandırıldığı anlaşılmaktadır. II. Murad'dan doğan *Ahmed* adındaki oğlunun beşikte iken, Fatih Sultan Mehmed tarafından boğdurulmasından sonra, vezirlerden İshak Paşa ile evlendirildiği anlaşılan ve bu evliliğinden Pîrî Bey ve Şehzâde Sultan adlı çocukları olan Tacü'n-Nisa Hatun, vefat ettikten sonra İshak Paşa tarafından İnegöl'de yaptırılan türbesine defnedilmiştir¹¹⁴. Tacü'n-Nisa Hatun, 16.577 akçe vakfederek rubhından hâsıl olan 2346 akçeyi mütevelliyeye senede 666 ve beş nefer eczâhâna senede 335 akçe olmak üzere cihet ta'yin etmiştir¹¹⁵.

26. Hürrem Paşa Vâlidesi Hacı Hâtûn Mescidi ve Muallimhanesi Vakfı

Hürrem Paşa'nın hayatı hakkında tafsilâtlı bir bilgi olmayıp, adına Kanuni döneminde 1526-1528 yılları arasında çıkan Baba Zünnûn ve Sülûn Koca isyanı sırasında rastlanmaktadır. Âl-i Osman Kanunlarına göre Bozok Sancağı ve çevre sancaklardaki tahrir düzenlemelerine itiraz eden Sülûn Koca'nın itirazı dikkate alınmayınca isyan çıkmış, Sivas üzerinden Kayseri'deki Kurşunlubel'e gelen isyancıları karşılayan Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa, meydana gelen çarpışmada maktûl

---

Çelebi'ye, Sultan Hatun, İsfendiyar'ın diğer oğlu Kasım Bey'e nikâhlanmış olup, diğer dört kızı Karamanoğlu İbrahim, İsa ve Ali Bey'ler ile, Rumeli Beylerbeyi Karaca Bey'e nikâhlanmışlardır (bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kiminle Evlendi?", *Osmanlı Hanedanı Üzerine İncelemeler, Seçme Makaleler 2*, YKY, İstanbul 2010, s. 63; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 27.

¹¹³ TADB. TTD. EV. 553, v. 96b.

¹¹⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 31-34; Yayın Kurulu, "İshak Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 22, s. 537-538.

¹¹⁵ TADB. TTD. EV. 553, v. 96b.

düşmüştür¹¹⁶. Vize Sancağı'ndaki vakfın 5240 akçe hâsılı bulunmaktadır. Söz konusu hâsılın 4040 akçesi hamam, 1110 akçesi 25 bab dükkândan elde edildiği görülmektedir. Masraf kalemlerini ise, muallim ciheti senede 1440, câbi ciheti senede 1440, hamam meremmeti ciheti senede 520, eczahân ciheti senede 720 akçe ile teşkil etmekte olup, baki kalan kısım ise hamamın meremmetine sarf olduğu belirtilmektedir¹¹⁷.

27. Hüsni Hâtûn Mescidi Vakfı

Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi tesbit edilemeyen Hüsni Hatun tarafından Vize Sancağı'na bağlı Dokurcunlu nâm-ı diğer Yenice ve Uğraş Köyü'ndeki mescid için 3650 akçe vakfedilmiş olup, onu onbir üzerinden murabahaya verildiği anlaşılmaktadır. Bundan başka Nusret b. İskender'in tasarrufunda 1400, Cafer b. Piri ve Veli v. Turhan'ın tasarrufunda 500'er, Sefer b. İsmail'in tasarrufunda 400, Abdül veled-i Hızır'ın tasarrufunda 250 ve Mehmed v. Yusuf'un tasarrufunda 100 akçenin daha mescide sarf olduğu kaydedilmiştir. Masraf kalemlerini 365 akçe ile imam ve şem ile hasır teşkil etmektedir¹¹⁸.

28. Hâni Hatun Mülkü

Kavak Pınarı Köyü, Hızır veled-i İlyas Kilerci'nin mülkü iken, Hızır'ın fevt olmasıyla kızı Hani'ye intikal etmiştir. Niğbolu'ya bağlı olan köyde 42 hane, bir imam ve 28 mücerreden oluşan 71 müslüman ile 20 hane ve 22 mücerreden müteşekkil 42 gebranın teşkil ettiği 113 neferin meskûn bulunduğu görülmektedir. Köyün hâsılı 4883 akçedir¹¹⁹.

29. Zühre Hatun Vakfı

Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi tesbit edilemeyen Zühre Hatun, Selanik Nefsi'nde bina ettirdiği mescidinde cüzhâna meşrû olmak üzere Saruca Hızırlı Köyü'nü vakfettiği anlaşılmaktadır. Yenice-i Vardar'a bağlı olan köyde 6 çift, bir bennak ve 8 mücerreden

¹¹⁶ M. Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I", İA, s. 109.

¹¹⁷ TADB. TTD. EV. 548, v: 62a.

¹¹⁸ TADB. TTD. EV. 548, v: 62b.

¹¹⁹ TADB. TTD. EV. 559, v. 128b.

müteşekkil 15 nefer müslüman nefer mütemekkin olarak kaydedilmiştir. Köyün hâsılı 1615 akçedir¹²⁰.

30. Hanife Hatun Vakfı

Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi tesbit edilemeyen Hanife Hatun, Selanik nefsinde 14.000 akçe vakfederek hâsıl olan meblağdan günde bir akçesini üç nefer cüzhâna ve bir akçesini ise mütevelliyeye cihet olarak tayin etmiştir¹²¹. Hanife Hatun'un yine tilâvete meşrût olmak üzere iki evden hâsıl olan 733 akçeyi vakfettiği görülmektedir¹²². Bu şekilde Hanife Hatun vakfının akar toplamının 2133 akçeyi bulduğu söylenebilir.

31. Gülşah Hatun bint-i Yakub Bey Mescidi

Firuz Paşa oğlu Yakub Bey'in kızı olduğunu düşündüğümüz Gülşah Hatun, yukarıda vakıfları dolayısıyla ele alınan Mehmed Bey ve (Tırhala Sancakbeyi) Sinan Bey'in kız kardeşidir. Selanik'e bağlı Karaferye'deki mescid için Manastır nefsindeki meyhaneden hâsıl olan 3000, Cami-i Cedid kurbundaki bir âsiyâbdan hâsıl olan 700 ve 2750 akçe hâsılı olan nakdiye vakfedilmiş olup, hâsıl olan meblağdan günde dört akçenin imamete ve iki akçenin müezzine cihet olarak tayin edildiği görülmektedir. Te'zin ve meremmetten bâki kalan kısmının da imametlik görevinde bulunan kişiye tevliyet görevi mukabelesinde verilmesi şarta bağlanmıştır¹²³. Gülşâh Hatun'un mescidi için ayrıca 50.300 akçe vakfederek rubhından hâsıl olan 4200 akçenin masraf cihetlerini şu şekilde belirlemiştir: imamete günde üç, müezzine iki, nezârete bir, kayyuma bir, eczâhana bir, aşrhâna bir ve tevliyete iki akçe¹²⁴. Gülşah Hatun'un akar olarak kaydedilen vakıflarından toplam 10.650 akçe hâsıl sağlandığı hesaplanmaktadır.

32. Sara Hatun bint-i Sinan Bey Vakfı

Yakub Bey'in torunu olduğu anlaşılan Sara Hatun, 5000 akçe vakfederek ribhından hâsıl olan mikdarın Sinan Bey Mescidi'nde imam

¹²⁰ TADB. TTD. EV. 553, v. 53b.

¹²¹ TADB. TTD. EV. 553, v. 96b.

¹²² TADB. TTD. EV. 553, v. 57b.

¹²³ TADB. TTD. EV. 553, v. 95a.

¹²⁴ TADB. TTD. EV. 553, v. 95b.

ve müezzin olanlara eczâ tilâvet etmeleri mukabilinde şarta bağlamıştır¹²⁵.

33. Eslime Hatun bint-i Bayezid Bey Vakfı

Kimliği ve hayatı hakkında bilgi tesbit edilemeyen Bayezid Bey¹²⁶'in kızı Eslime Hatun, Selanik nefsinde 7000 akçenin yanısıra 420 akçe hâsıllı bir bab âsiyâb ve iki kıt'a tarla vakfederek tevliyyete ve üç nefer cüzhâna günde üçer akçe cihet tayin etmiştir¹²⁷. Defterdeki Gülruh Hatun'un bazı mülkerini Ayas Paşa'ya satması ile ilgili kayıttan Eslime Hatun'un Mehmed Çelebi adında bir de kardeşinin olduğu anlaşılmaktadır¹²⁸.

34. İskender Bey Hatunu Gülruh Hatun Vakfı

Ayas Paşa'nın kızı olduğu anlaşılan Gülruh Hatun'un, Yahya Bali'nin oğlu Mehmed Çelebi ile olan ilk evliliğinden bilindiği kadarıyla Murad Çelebi, Rabia Hatun ve Hanzâde Hatun adında üç çocuğu olmuş, eşinin ölümünden sonra kendisine kalan bazı mülkleri atası olan Ayas Paşa'ya sattıktan sonra, ikinci evliliğini İskender Bey ile gerçekleştirmiştir. Gülruh Hatun'un baba adının *Abdülhayy* olarak kaydedilmiş dikkat çekicidir. Gülruh Hatun, Selanik nefsinde vakfettiği 10.600 akçe nakdin yanısıra iki bab âsiyâbdan hâsıl olan 1100, dink zemininden hâsıl olan 10, çarh zemininden hâsıl olan 20 ve hane zemininden hâsıl olan 56 akçe olmak üzere toplam 2246 akçenin beş nefer cüzhâna senede 1800 ve mütevelliyeye günde üç akçe olmak üzere cihet olarak verilmesini şarta bağlamıştır¹²⁹.

35. Râbia Hatun Valide-i Mehmed Çelebi Vakfı

Yahya Bali'nin zevcesi ve Çelebi Mehmed'in annesi olan Râbia Hatun, Selanik'te kendisine irs ile müntakil olan sekiz kıt'a tarla, Kosova Çiftliği ile beş kıt'a evi, Karaferye'de binâ ettirdiği mahalle mescidine vakf etmiştir. Oğlu Mehmed Çelebi de İspator Çiftliği'nde bulunan üç

¹²⁵ TADB. TTD. EV. 553, v. 95b.

¹²⁶ Bunun, II. Murad'ın ilk yıllarında sadrazam olarak gördüğümüz ve Sazlıdere Savaşı'nda Şehzâde Mustafa'nın eline geçerek hayatını kaybeden Bayezid Bey olması mümkündür.

¹²⁷ TADB. TTD. EV. 553, v. 96a.

¹²⁸ TADB. TTD. EV. 553, v. 94a.

¹²⁹ TADB. TTD. EV. 553, v. 96b.

göz değirmeni, bir çiftlik mikdarı yerlerini ve şehirdeki bağçesini Rabia Hatun Mescidi'ne cüz tilâveti için vakfetmiştir. Mescidin söz konusu akaratının hâsılları hakkında herhangi bir bilgi mevcûd değildir¹³⁰.

36. Hânzâde Hatun bint-i Mehmed Çelebi Vakfı

Yahya Balı'nın oğlu Çelebi Mehmed'in kızı olan Hanzâde Hatun'un Selanik nefsinde 29.400 akçe vakfederek hâsıl olan rıbhından tevliyet cihetine günde iki, altı nefer eczâhân için günde altı akçe cihet tayin ettiği görülmektedir¹³¹.

37. Şahnisa Hâtun Vakfı

Kimliği ve hayatı hakkında herhangi bir bilgi tesbit edilemeyen Şahnisa Hatun'un Siroz'a bağlı Davudlu'da binâ ettiği mescidin imâmı ve mü'ezzine çayır, tarla ve mezrâ'anın mahsûlü vakfedilmiş olup, mahsulden bâki kalanın ise mescidin termîmine meşrût olduğu belirtilmiştir¹³².

38. Güldem Hatun Vakfı

Davud Paşa'nın aile efradından olduğu anlaşılan Güldem Hatun, Paşa'nın Siroz'a bağlı Vetrine'de kurduğu mu'allimhânesine sarf olunması için 50.000 akçe vakfetmiş ve elde edilecek hâsılın yevmi üç akçesinin tevliyet, altı akçesinin ta'lim, bir akçesinin halife, dört akçesinin üç nefer devirhan ve bir akçesinin nezaret cihetlerine sarfolunmasına şart koşulduğu anlaşılmaktadır¹³³.

39. Bâli Hatun Vakfı

Bâli Hatun, Siroz'da vakfettiği 10.000 akçenin rıbhından elde edilecek hâsılın yevmi bir akçesinin tevliyet ve dört akçesinin devirhân cihetlerine sarfolunmasını şart koşmuştur¹³⁴.

¹³⁰ TADB. TTD. EV. 553, v. 96b.

¹³¹ TADB. TTD. EV. 553, v. 95b.

¹³² TADB. TTD. EV. 577, v: 172a.

¹³³ TADB. TTD. EV. 577, v: 19a.

¹³⁴ TADB. TTD. EV. 577, v: 18b.

40. Âbide Hatun Vakfı

Âbide Hatun, Siroz'da vakfettiği 10.000 akçenin ribhından elde edilecek hâsılın yevmi bir akçesinin tevliyet ve bir akçesinin da devirhân cihetlerine sarfolunmasını şart koşmuştur¹³⁵.

41. Müslime Hatun Vakfı

Müslime Hatun, Siroz'da vakfettiği 11.000 akçenin ribhından elde edilecek hâsılın yevmi üç akçesinin devirhan cihetine sarfolunmasını şart koşmuştur¹³⁶.

42. Dilşâd Hatun Vakfı

Siroz'un Câmi'-i Şerîf Mahallesi'nin avâırızına meşrût olan 500 akçeyi vakfetmiştir¹³⁷.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısının bütüncül bir şekilde işleminde "ahilik" anlayışının rolü oldukça mühimdir. Fütüvvet anlayışının XIII. yüzyılda tasavvuf ehlinin elinden yeniden inkişafı ile gelişen "ahi" kültürünün kadın kollarını, "ana", "bacı" gibi vasıflarla anılan toplumun önemli kanaat önderleri konumundaki kişilerin eşleri, kardeşleri ve kızları teşkil ediyordu. XIII. yüzyılın sonlarında Bektaşîyye'nin teşkilatlandırılmasında Fatma Bacı'nın rolü oldukça önemliydi. Fatma Bacı, muhtemelen Kalenderî/Haydarî anlayışı "Bayezidîyye" tarikatı bünyesinde teşkilatlandırmış olan Cemalüddin Musa Zaveî/Sâvi/Zilî'nin silsilesine mensup Abdal Musa'yı, Hacı Bektaş Velî adına kurduğu dergâhın postuna oturtarak, Devlet-i Âliyye'nin kuruluşuna giden yolda çok önemli bir adım atılmasına öncülük etmişti. Bu Fatma Bacı'nın Ahi Evren'in eşi olduğu yönünde hâkim görüş bulunmakta ise de, Ahmed el-Bedevî'nin eşi olup, Şeyh Osman-ı Velî'nin oğlu Alaüddin Ali el-Mücerred'in kızı olan Fatma Hatun olması ihtimali da oldukça kuvvetlidir. Hacı Bektaş Velî'nin babasının

¹³⁵ TADB. TTD. EV. 577, v: 18b.

¹³⁶ TADB. TTD. EV. 577, v: 18b.

¹³⁷ TADB. TTD. EV. 577, v: 18b.

Horasan'da padişahlık ettiğine dair velâyetnâmedeki bilgi ve Karahanlı Satuk Buğra Han'ın evladı arasında Baytaş/Bektaş isminin kullanıyor olması, Karahanlı şehzâdelerinin etraflarına asker toplama konusunda kaynaklara yansıyan mahareti, Sultan Murad Hüdâvendigâr zamanında teşkil edilen Yeniçeriler arasında Bektaşî kültürünün neden yaygın olduğunu gösteren en önemli işaretlerdendir. Bilindiği üzere küçük yaşlarda ailelerinden alınan çocuklar, Türk ailelerinin elinde eğitiliyor ve Anadolu bacılarından Hacı Bektaş Velî'yi daha bu yaşlardan itibaren "baba" bilip, bu ahlak ve kültürle kendilerini devlete hizmete adıyorlardı. Bektaşîlik, Bayezidîye olarak anılan târikatın bir kolu durumunda olup, Ahmed Yesevî'nin adıyla anılan Yesevîye de "üveysî" anlayışa sahip Bayezidîye'nin bir kolu durumundaydı. Türkler, peygamberi görmeden ona aşkla bağlı olan Veysel Karanî ve onun hırkasının sahibi durumundaki Bayezid-i Bistâmî ile özdeşlik kurarak, onların tasavvufî anlayışlarına sahip çıkmışlardı. Satuk Buğra Han da üveysî yolla Müslüman olmuş, onun soyundan gelenler Horasan ve çevresinde Hanefî mezhebi ve Matûridî akaidine bağlı vakıflar tesis etmişlerdi. Örneğin Melikşah'ın hatunu Terken Hatun'un kurduğu vakıf bünyesinde hizmet verenlerin tamamı Hanefî olup, öğrencilerini Matûridî akaidine göre yetiştiriyorlardı. Osmanlıların atalarının da bu anlayışa bağlı olarak Anadolu'ya geldikleri anlaşılmaktadır. Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türklerin Bayezidîye ile oldukça benzerlik gösteren Kadirîlik-Vefâilik-Sühreverdîlik ve hassaten Rifâilik tarikatlarına bağlandıkları görülür. XV. yüzyıla gelindiğinde bu tarikatların bir uzantısı durumunda olan Zeynîye'nin Osmanlı tasavvuf dünyasına damgasını vurduğunu söylemek mümkündür.

Anadolu bacıları, sadece Yeniçerileri eğiten "ana"lar olarak değil, sosyal ve iktisadî hayatın neredeyse tüm alanlarında kendilerini göstermişlerdir. Hükümdarların cömertlik vasıflarının en önemli göstergeleri durumunda olan ve bir nevi erk paylaşımının tezahürü olarak algılanması mümkün olan vakıfların idaresinde, bazı vakıf görevlerinin idamesinde kadınlar oldukça önemli roller üstlendiler. Onlar sadece babaları ya da başkaları tarafından kurulan vakıflarda görev almakla kalmayıp, aynı zamanda vakıflar kurarak isimlerini de ölümsüzleştirdiler. Devrin dünya görüşünün şekillenmesinde kadınların belirleyici rolü göz önüne alındığında, "vakıf" kültürünün merkezinde

“ana” ve “bacı”ları görmek mümkündür. Elbette ki Yeni Dünya’nın dünya görüşü olan Kapitalizm’in şekillenmesinde kadına atfedilen rol¹³⁸ kadar bu yaklaşımın da haklı bir yanı vardır.

---

¹³⁸ Bkz. Werner Sombart, *Aşk, Lüks ve Kapitalizm*, (Çev. Necati Aça), Ankara 2013.

EKLER

Tablo 1: Kamerşah Sultan Vakfı

NAHIYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSIL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DIĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Siroz	Drağoş	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	8.470	16	67
Siroz	Torbış	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	7.637	6	55
Siroz	Aya Panaye nam-ı diğer Potna Mekan	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	2.954	-	36
Siroz	Aya Tiryanda	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	4.170	-	36
Siroz	Ravna	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	3.223	-	30
Siroz	Dobra	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	3.939	-	37
Siroz	Koçan	-	Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	3.879	6	36
TOPLAM			Kamerşah Sultan bint-i Bayezid Han	Vetrine	34.272	28	297

Tablo 2: Selçuk Sultan Vakfı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Drama	Bereketli nam-ı diğer Doludhu Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	4.734	63	-
Drama	Zigoş Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	2.117	5	36
Zihne-Paşa Livası	Kozmeşte Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	36.383	38	266
Zihne-Paşa Livası	Nisi Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	8.415	-	17
Zihne-Paşa Livası	Vitaçiste Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	16.000	19	127
Zihne-Paşa Livası	Kosilinos Köyü	-	Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	30.314	7	218
TOPLAM			Selçuk Sultan Vakfı	Siroz	97.963	132	664

Tablo 3: Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Vakfı

NAHIYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSIL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Siroz	İvrindi	-	Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Han	Siroz	21.592	-	352
Siroz	Aya Noğradişte	-	Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Han	Siroz	13.320	-	150
Siroz	Kalocerşte nam-ı diğer Gradişte	-	Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Han	Siroz	6.570	-	43
Siroz	Dırnık	-	Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Han	Siroz	3.848	-	59
TOPLAM			Selçuk Hatun bint-i Sultan Bayezid Han	Siroz	45.330	0	604

Tablo 4: Gevherhan Sultan Vakfı

NAHIYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSIL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Lofça	Kalugreva	-	Gevherhan Sultan Mülk	Medine	3458	-	32
Lofça	Bayvelan	-	Gevherhan Sultan Mülk	Medine	1226	-	12
TOPLAM			Gevherhan Sultan Mülk	Medine	4684	0	44

Tablo 5: Ayşe Hafsa Sultan Evkafı

NAHIYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSIL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN

Yanbolu	Kerkeve nam-ı diğer Yeniceköy	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman Han) Vakfı	Yanbolu	5024	-	57
Yanbolu	Sekban Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman Han) Vakfı	Yanbolu	10.333	-	-
TOPLAM			Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman Han) Vakfı	Yanbolu	15.357	0	57
Vize	Midye Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	81.750	16	824
Hatunili	Çıtak nam ı-diğer Çartık Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	25
Hatunili	Mahmud Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	13
Hatunili	Kozceviz Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	31
Hatunili	Gramanik Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	22
Hatunili	Malino Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	26
Hatunili	Aksulu Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	15	3
Hatunili	Gökdepe Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	21
Hatunili	Çağlayık Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	33
Hatunili	Palohostaki nam-ı diğer Ayador Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	12
Hatunili	Akpınar Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	-	-	10
Çorlu	Umurcu Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	8293	46	-
Pınarhisar	Sarmaşık Köyü	-	Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	2142	-	38
TOPLAM			Ayşe Hafsa Sultan (Valide-i Sultan Süleyman) Vakfı	İstanbul	109.588	77	1058

Yanbolu	Maki	-	Sultan Süleman Han Validesi Ayşe Hafsa Sultan	Yanbolu	12.527	0	139
---------	------	---	---	---------	--------	---	-----

Tablo 6: Hanım Sultan Vâlide-i Osmañah Bey

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Çirmen	Karabağ Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	19.224	-	90
Çirmen	Beşdepe Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	22.200	-	142
Çirmen	Keyyal Pınar maa Yaylak	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	800	-	23
Çirmen	Kurtviranı Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	7955	-	46
Çirmen	Alazgeli Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	8362	9	18
Çirmen	Sütlüce Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	3925	-	26
Çirmen	Kozlucaviran nam-ı diğer İşkenceviran Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	4075	10	17
Çirmen	Kiraslık Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	3965	17	9
Çirmen	Akdemviran Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	19.355	-	117
Çirmen	Hızırviranı nam-ı diğer Gökçepınarı Köyü	-	Hanım Sultan valide-i Osman Paşa Vakfı	İstanbul	2265	-	12

Tablo 7: Haseki Hürrem Sultan Vakfı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN

Rusikasrı	Akdere Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	7518	-	51
Rusikasrı	Abdurrahman Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	998	9	-
Aydos	Misivri Kasabası	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	102.674	6	941
Aydos	Seçuli Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	32.656	-	450
Aydos	Akdere-i Kebir Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	17.318	-	243
Aydos	Gözge Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	50.364	-	149
Aydos	Ağanos Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	11.654	-	52
Aydos	Banek	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	12.534	-	67
Aydos	Sırtköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	9575	-	41
Aydos	Eyane /Ayana Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	12.534	-	56
Aydos	Ravde Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	9542	-	92
Aydos	Karapınar Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	7958	-	41
Aydos	Ayvadin Endre Manastırı M.	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	12.578	-	53
Aydos	Erikpınarı Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	8959	-	43
Aydos	Yeniceköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	6922	31	-
Aydos	İnce Ali Obas ınam ı-diğer Tunçpınar	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1274	10	-
Aydos	Dubaköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	5497	-	52
Aydos	Kalemiç nam-ı diğer Cemâ'ati İdris Fakih Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	3090	13	-

Aydos	Akdere nam-ı diğer Ali Fakih	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	3359	34	-
Aydos	Sefer Hoca Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	945	29	-
Aydos	Alioğulları	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	526	12	-
Aydos	Tahirköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	681	9	-
Aydos	Nazar Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1141	7	-
Aydos	Beşir (Besler) Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1641	12	-
Aydos	Recebköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1508	12	-
Aydos	Kurd Bali Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	2142	11	-
Aydos	Ebu'l-Leys Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	767	12	-
Aydos	Kenevirlik nam-ı diğer Cemâ'at-i İvaz Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	3871	16	-
Aydos	Akıncı Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1127	16	-
Aydos	Turgud Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1280	14	-
Aydos	Ömerköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	960	13	-
Aydos	Zurnacı Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1218	61	-
Aydos	Sağır Torak Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	925	11	-
Aydos	Mehmedköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1484	12	-
Aydos	Yemiş (Bahşi) Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1270	15	-
Aydos	Çal İşköyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1407	15	-

Aydos	Ranya (Rakibe) Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	4057	-	15
Aydos	Memi Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1293	23	-
Aydos	Kul İlyas Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1821	8	-
Aydos	İsa Pınar Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	392	2	-
Aydos	Bedir Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1647	8	-
Aydos	Hızır Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1461	10	-
Aydos	Devlethan Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1255	12	-
Aydos	Koca Musa Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	3058	14	-
Aydos	Budak Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1125	10	-
Aydos	Cebel-i Nasuh Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	983	10	-
Aydos	Uzun Mehmed Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	508	3	-
Ahyolu	Vasilikoz Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	83.053	4	258
Ahyolu	Riblic Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	45.271	-	208
Ahyolu	Muşmula nam-ı diğer Vezic Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	13.112	2	128
Ahyolu	Konak Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	5289	-	56
Ahyolu	Yeniköy nam-ı diğer Gaydohor Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	6062	-	20
Ahyolu	Dülger Murad Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1202	10	-
Ahyolu	Bakacak Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	5041	22	-

Ahyolu	Zaberne Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	4822	-	40
Ahyolu	Kalova Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	8014	-	91
Ahyolu	Koza Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	2086	5	39
Ahyolu	Sarçova Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	4118	-	86
Ahyolu	Yundbeluni nam-ı diğer Gervan Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	2345	-	6
Ahyolu	Duka Mağarası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1225	12	-
Ahyolu	Kumluca nam-ı diğer Dereköy	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	2464	-	54
Ahyolu	Abdurrahman Hoca Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	704	7	-
Ahyolu	Küçük Muharrem Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	496	2	-
Ahyolu	Gündüz Ali Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	379	4	-
Ahyolu	Hamza Obası Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	721	4	-
Ahyolu	Yano Kilise Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	1115	41	-
Ahyolu	Çayırlık Köyü	-	Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	4374	-	81
TOPLAM			Hürrem Sultan Evkafı	İstanbul	549.390	593	3413

Tablo 7: Mihrimâh Sultan Evkafı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSIL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN

Çernovi	Ester Kalova	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	20.249	35	439
Çernovi	Çervenevode	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	22.608	41	541
Çernovi	Tetova Derbendi	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	20.573	84	468
Çernovi	Opar Derbendi	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	13.080	-	294
Çernovi	Komanberod nam-ı diğ er Besaniç	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	17.527	-	425
Çernovi	İsmail-i Müslim	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	1579	72	-
Çernovi	Kütüklü	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	1325	58	-
Çernovi	Güzelce Habibler	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	7361	26	103
Çernovi	İsmail-i Cedid-i kebir	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	11.579	-	218
Çernovi	Çersova	-	Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	495	24	-
TOPLAM			Mihrimah Sultan Evkafı	Üsküdar	116.376	340	2488
Karaferye	Prodrum	-	Mihrimah Sultan	Selânik	8390	-	313
Karaferye	Kopani	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4499	7	57
Karaferye	Novakasrı	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3.440	-	103
Karaferye	Menli	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3.940	-	127
Karaferye	İsfinice	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4770	-	75
Karaferye	Çukurava nam ı-diğ er Novasil	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4100	-	125
Karaferye	Cemrehor nam-ı diğ er Lefterehor	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4.710	-	108
Karaferye	Vilçište	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4.125	-	109
Karaferye	Volari	-	Mihrimah Sultan	Selânik	5576	-	45
Avrathısarı	Kilkış	-	Mihrimah Sultan	Selânik	14.465	28	320
Avrathısarı	Nigrancı nam-ı diğ er Altuncu	-	Mihrimah Sultan	Selânik	13.662	79	180

Yenişehir/Platimana	Platimana	-	Mihrimah Sultan	Selânik	10.380	-	88
Yenişehir/Platimana	Ahmedler nam-ı diğer Cullahlar	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1670	21	-
Yenişehir/Platimana	Evrenler	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1644	11	-
Yenişehir/Platimana	Küçük Keşirli	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2436	54	-
Yenişehir/Platimana	Kethüda Obası	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1282	34	-
Yenişehir/Platimana	Dahalori nam-ı diğer Koriça	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1485	-	30
Yenişehir/Platimana	Kokini Petre nam-ı diğer Kranya	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3425	-	74
Yenişehir/Platimana	Orcin	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2268	29	-
Yenişehir/Platimana	Malatra	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2487	-	56
Yenişehir/Platimana	Avorniçe	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2783	-	40
Yenişehir/Platimana	Dereli	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3136	69	-
Yenişehir/Platimana	Kozderesi	-	Mihrimah Sultan	Selânik	812	17	-
Yenişehir/Platimana	Ayo Nikola	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2765	-	47
Yenişehir/Platimana	Pandelimona	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1754	-	43
Yenişehir/Platimana	Pirla nam-ı diğer Nehor	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1310	-	34
Yenişehir/Platimana	Kalamaki	-	Mihrimah Sultan	Selânik	649	-	19
Yenişehir/Platimana	Osman Pınarı	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1873	56	-
Yenişehir/Platimana	Bazarlu Obası nam-ı diğer Hacı Obası	-	Mihrimah Sultan	Selânik	858	35	-
Yenişehir/Platimana	Bahşiler	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1238	34	-
Yenişehir/Platimana	Hasan Baba	-	Mihrimah Sultan	Selânik	882	100	-
Yenişehir/Platimana	Kızıl Keçili	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1640	29	-
Yenişehir/Platimana	Kalamije nam-ı diğer Palamud	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1709	40	-

Yenişehir/Platimana	Byıklar nam-ı diğer Kulfallar	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1144	20	-
Yenişehir/Platimana	Ağar nam-ı diğer Yeniceköy	-	Mihrimah Sultan	Selânik	14.258	-	451
Yenişehir/Platimana	Dişâni nam-ı diğer Büyükköy	-	Mihrimah Sultan	Selânik	8255	-	197
Yenişehir/Kesriç	Tanat-ı Büzürk	-	Mihrimah Sultan	Selânik	9458	-	249
Yenişehir/Platimana	Anbelaki	-	Mihrimah Sultan	Selânik	9362	-	274
Yenişehir/Platimana	Bakraç Tatarı	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3760	-	35
Yenişehir/Platimana	Konca İlyas Deresi nam-ı diğer Koçbasan	-	Mihrimah Sultan	Selânik	364	5	-
Yenişehir/Platimana	Ömerler	-	Mihrimah Sultan	Selânik	1.882	44	-
Yenişehir/Platimana	Çalıklıgöl nam-ı diğer Halil nam-ı diğer Hamidlü	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2424	100	-
Yenişehir/Platimana	Subaşı	-	Mihrimah Sultan	Selânik	2.000	17	-
Yenişehir/Platimana	Hacı Sofu	-	Mihrimah Sultan	Selânik	4162	18	-
Yenişehir/Platimana	Tirkemişlü	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3534	30	-
Yenişehir/Platimana	Sofular	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3888	47	-
Yenişehir/Platimana	Sudaşlar nam-ı diğer Hacı Maymullar	-	Mihrimah Sultan	Selânik	3123	29	-
Yenişehir/Platimana	Yorgalar	-	Mihrimah Sultan	Selânik	492	4	-
TOPLAM			Mihrimah Sultan	Selânik	188.269	957	3199
Nevrekob-Paşa Livası	İstarçeste Köyü	-	Mihrimah Sultan Vakfı	İstanbul	34.634	98	315
Nevrekob-Paşa Livası	Dolani köyü	-	Mihrimah Sultan Vakfı	İstanbul	8.797	20	71
Nevrekob-Paşa Livası	Libahak köyü	-	Mihrimah Sultan Vakfı	İstanbul	12.622	11	263
TOPLAM			Mihrimah Sultan Vakfı	İstanbul	56.053	129	649

Tablo 8: İsmihan Sultan Evkafı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Silistre	Beçeşeyh nam-ı diğer Kadıköy	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	4000	-	135
Varna	Kuyucak derbend	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	2500	-	176
Varna	Kumluca	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	1603	-	58
Varna	Çakadar nam ı-diğer Ay Yüreği	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	1689	7	64
Tekfurgölü	Karasu Boğazı Derbedni	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	13.147	-	304
Tekfurgölü	Rıdvan nam-ı diğer Yaltanoğlu	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	11.019	2	269
Tekfurgölü	Mangalya Köyü	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	3530	104	75
Tekfurgölü	Uzun Kulak köyü	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	100	38	-
Prevadi	Yeni Arnavudlar Köyü	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	1321	-	49
Prevadi	Eski Arnavudlar Derbendi	-	İsmihan Sultan Evkafı	İstanbul	1782	-	68
Çirmen	Yörükalay Mez.	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	-	-	-
Çirmen	Elvan deresi köyü	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	8819	-	134
Çirmen	Kozluca-i Atik Köyü	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	6326	-	40
Çirmen	Kozluca-i Küçük Köyü	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	5650	-	39
Çirmen	Otlukhan Köyü	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	500	-	13
Çirmen	Bozalanı Mez.	-	İsmihan Sultan bint-i Sultan Selim Han Vakfı	İstanbul	200	-	-
TOPLAM			İsmihan Sultan Evkafı		62.186	157	1424

Tablo 9: Sultanzâde Hanım Sultan bint-i Dede bâli Vakfı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Hayrabolu	Karagür nam-ı diğer Eşkinci Köyü	-	Hanım Hatun Vakfı	Kudüs	7064	21	-
Hayrabolu	Şalgamlu Köyü	-	Hanım Hatun Vakfı	Kudüs	7575	25	-
Hayrabolu	Yörgüçlü Köyü	-	Hanım Hatun Vakfı	Kudüs	9477	65	-
TOPLAM			Hanım Hatun Vakfı	Kudüs	24.116	111	0

Tablo 10: Beyaz Timurtaş Paşazâde Kaya Hatun Vakfı

NAHİYE	AKARAT		VAKIF	HAYRÂTIN KURULDUĞU YER	HÂSİL	VERGİ NÜFUSU	
	KÖY/MEZRAA/CEMAAT	DİĞER				MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
Hayrabolu	Küçük Kara Karlı Köyü	-	Kaya Hatun an evlâd-ı Timurtaş Vakfı	Hayrabolu	3834	64	-
Hayrabolu	Hacı Musa Köyü	-	Kaya Hatun an evlâd-ı Timurtaş Vakfı	Hayrabolu	3118	20	-
Hayrabolu	Büyük Karakarlı Köyü	-	Kaya Hatun an evlâd-ı Timurtaş Vakfı	Hayrabolu	15.390	163	-
Hayrabolu	Viran Çiftliği	-	Kaya Hatun an evlâd-ı Timurtaş Vakfı	Hayrabolu	300	-	-
TOPLAM			Kaya Hatun an evlâd-ı Timurtaş Vakfı	Hayrabolu	22.642	247	0

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

- BOA. TD. 382.
 BOA. TTD. EV. 740.
 TADB. TTD. EV. 548.
 TADB. TTD. EV. 549.
 TADB. TTD. EV. 553.
 TADB. TTD. EV. 559.
 TADB. TTD. EV. 560.
 TADB. TTD. EV. 561.
 TADB. TTD. EV. 572.
 TADB. TTD. EV. 577.
 TADB. TTD. EV. 583.
 Topkapı Arş. E. No. 1993.
 VGMA, Defter No: 803.
 VGMA, Defter: 49.
 VGMA, Defter: 581
 VGMA, Defter: 584.
 VGMA, Defter: 585.
 VGMA, Defter: 608/2.
 VGMA, Defter: 635.
 VGMA, Defter: 635/2.
 VGMA, Defter: 742.
 VGMA, Defter: 742.
 VGMA, Defter: 747.
 VGMA, Defter: 988.
 VGMA, Defter: 1966.

Araştırma Eserleri

- Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986.
 Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman-Osmanlı Tarihi (1285-1512)*, (Haz. N. Öztürk), İstanbul 2013.
 Balta, Evangeli, "Serez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 557-558.
 Baltacı, Cahit, "Hürrem Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XVIII, s. 498-500.
 Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
 Barkan, Ö. Lütfi-Ayverdi, E. Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defleri 953 (1546)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1970.
 Bayat, A. H., "Hafsa Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 122-123.

Bayram, Mikail, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı)*, İstanbul 2016.

Baysun, M. Cevdet, "Mihr ü Mâh Sultan", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. VIII, s. 307-308.

Celalzâde Mustafa, *Selimnâme*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Ankara 1990.

Çeken, Kazım, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991.

de Busbecq, O. Giselin, *Türk Mektupları*, (trc. H.Cahit Yalçın), İstanbul 1989.

Demiriz, Yıldız, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii", *Sanat Dünyamız*, VII/20, İstanbul 1980, s. 17-23.

Egemen, Affan, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993.

Emecen, Feridun M., "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C: XXXVI, s. 407-414.

Emecen, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.

Eyice, Semavi, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, C. I, İstanbul 1963.

Gelibolulu Mustafa Ali, *Kühü'l-Ahbâr*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Kayeseri 1997.

Giz, Adnan, "Yavuz'un Zevcesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Hafsa Hatun'un Mektupları" *TD*, S. 2, İstanbul 1952, s. 765-793.

Gökbilgin, M. Tayyip, "Süleyman I", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, XI, s. 99-155.

Gökbilgin, M. Tayyip, "Hürrem Sultan", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, V/2, s. 593-596.

Gökbilgin, M. Tayyip, "Mihaloğulları", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, VIII, İstanbul 1989, s. 285-292.

Gökbilgin, M. Tayyip, *XV. ve XI. Asırda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*, İstanbul 2007.

Gökçek, Yaşar, *Kösemihaloğulları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950.

Gündüz, Tufan, "Şah İsmail'in Eşi Taclı Begüm", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, Ankara 2009, s. 223-232.

Gündüz, Tufan, *Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Agiolello, Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri*, İstanbul 2006.

Güner, Sami, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Sanat*, III/6, İstanbul 1977, s. 10-18.

Haseki Sultan Vakfiyesi, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3752.

Haskan, Mehmed Mermi, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995.

Haydar Celebi, *Rûznâme*, (Haz. Yavuz Senemoğlu), İstanbul (tarihsiz).

Hinz, Walter, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd: XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Olarak Yükselişi*, (Çev. Tefik Bıyılıoğlu), Ankara 1992.

Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, IV, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1979.

Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi, (Yay. Haz. H. Duran-D. Gümüšoğlu), Ankara 2010.

İdris-i Bitlisi, *Selimşahnâme*, (çev. Hicabi Kırlangıç), Ankara 2001.

I Diarii di Marino Sanuto, Vol. 19, Venezia 1887.

Kaçar, Mustafa, "Mihrimah Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 30, İstanbul 2005, s. 39-40.

Karaca Ahmed Sultan Menâkıbnâmesi, (Haz. D. Gümüšoğlu), İstanbul 2013.

Kocaman, Mustafa, *Manisa Hafsa Sultan Camii ve Külliyesi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Kürsüsü, Lisans Tezi, İstanbul 1981.

Konyalı, İ. Hakkı, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Hafsa Sultan'ın Vakfiyesi ve Manisa'daki Hayır Eserleri", *Vakıflar Dergisi (VD)*, VIII, Ankara 1969, s. 47-56.

Kuran, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşeri Bilimler*, III, İstanbul 1975, s. 43-72.

Kutlukan, Ş. Aksoy, "Hürrem Sultan Vakfiyesi", *Antika*, S. 24, İstanbul 1987, s. 21-24.

Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Çev. Kayhan Atik), Ankara 2001.

Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi-Sahaifü'l-Ahbar fi Vekâyü'l-Asar*, II, (Trc. İsmail Erünsal), İstanbul (tarihsiz).

Orman, İsmail, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 30, İstanbul 2005, s. 40-42.

Ocak, A. Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 2010.

Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, II, Ankara 1965.

Özcan, Abdülkadir, "Mimar Sinan'a Siparişte Bulunanlar", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, s. 131-145.

Özcan, Hüseyin-Gönceç, C. Sezen, "Yazılı ve Sözlü ortamlardaki Karaca Ahmet Sultan Menkabelerinin Karşılaştırılması", *Turkish Studies*, 10/4, (2015), s. 717-746.

Peirce, Leslie P., *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996.

Sakaoğlu, "Mihrimah Sultan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar*, II, İstanbul 1999, s. 256.

Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî*, I, (Haz. M. İpsirli), Ankara 1999.

Tansel, Selahaddin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

Taşköprülüzâde, *Eş-Şakâyiku'n-Numâniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*, "Osmanlı Bilginleri", (Trc. Muharrem Tan), İstanbul 2007.

Tevârih-i Âl-i Osman-Giese Neşri, (Çev. Nihat Azamat), İstanbul 1992.

Turgut, Vedat, "Şah İsmail'in Hatunu", *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, S. 39, (Bahar-2016), s. 27-35.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Kurulan Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Vize Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Selanik Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Siroz Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Niğbolu Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Çirmen Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Turgut, Vedat, *Yitirilen Mirasımız: Silistre Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Türk Dünyası Kültür Başkenti Vakfı Yay., İstanbul 2016.

Uluçay, M. Çağatay, "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 227-257.

Uluçay, M. Çağatay, *Harem*, Ankara 1971.

Uluçay, M. Çağatay, *Harem'den Mektuplar*, İstanbul 1956.

Uluçay, M. Çağatay, *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İçyüzü*, İstanbul 1959.

Uluçay, M. Çağatay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taclı Hanım'ın Mücevherâtı", *Belleten*, XXIII, S. 92, Ankara 1959, s. 611-619.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kiminle Evlendi?", *Osmanlı Hanedanı Üzerine İncelemeler, Seçme Makaleler 2*, YKY, İstanbul 2010.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "İbrahim Paşa Padişah Damadı Değil İdi", *Osmanlı Tarihinden Portreler, Seçme Makaleler*, I, YKY, İstanbul 2010, s. 34-45.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2003.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1988.

Yavaş, Doğan, “Hafsa Sultan Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XV, İstanbul 1997, s. 123-124.

Yayın Kurulu, “İshak Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 22, s. 537-538.

Yazıcı, Tahsin, “Cemâleddin-i Sâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VII, s. 313-314.

Yazıcı, Tahsin, “Haydar, Kutbüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 1998, XVII, s. 24-25.

Yörükoğlu, Nihat, “Hafsa Sultan”, *TA*, XVIII, s. 315.

Yücel, Erdem, “Üsküdar’da Mihrimah Sultan Camisi”, *Kültür ve Sanat*, 1/3, Ankara 1989, s. 41-46.